

Culturele vrijplaatsen: Katalysator voor de creatieve stad

Onderzoeksrapport Final Project

Externe partij: Hein de Haan

Datum: 01 augustus 2010

Naam student: Maryse Halffman

School: Hogeschool van de Kunsten Utrecht

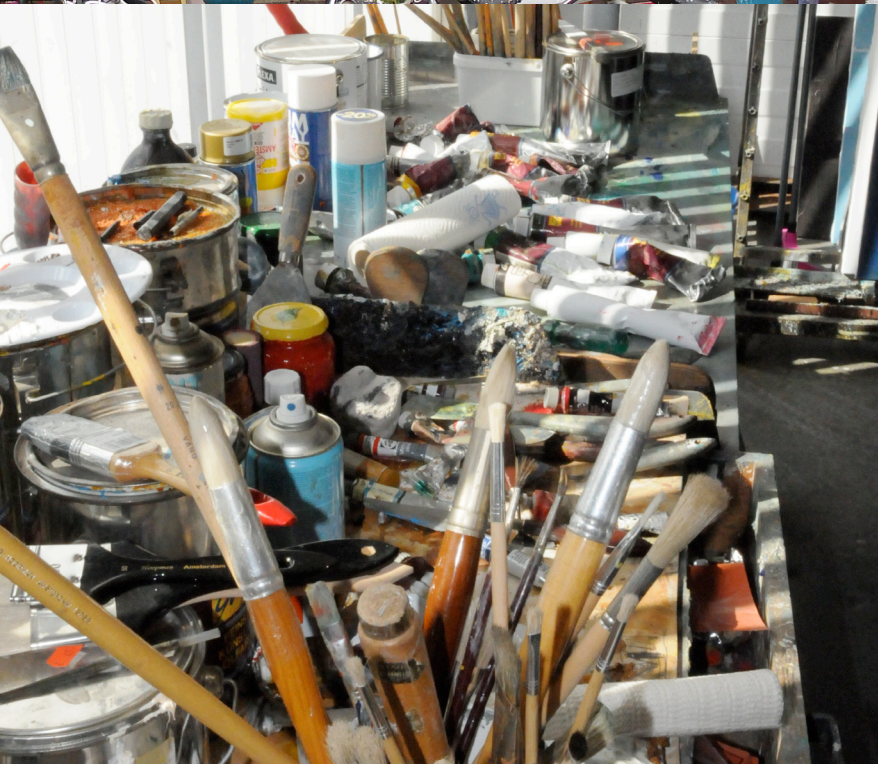
Afstudeerrichting: Visual Art and Design Management

Studentnummer: 2060878

E-mailadres: m.halffman@gmail.com

Supervisor: Hans van Dulken

Tweede assessor: Yara Cavalcanti

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Managementsamenvatting	4
Leeswijzer.....	7
Literatuurreview.....	8
Stellingen.....	9

1. Inleiding.....	10
1.1. Projectkader.....	10
1.2. Externe partij Hein de Haan.....	10
1.3. Doelstelling onderzoek.....	11
1.4. Vraagstellingen.....	11
1.5. Verantwoording en relevantie werkveld.....	11

2. Methoden van onderzoek.....	12
2.1. Inleiding.....	12
2.2. Literatuuronderzoek.....	12
2.3. Casestudy.....	12
2.4 Interview.....	13

DEEL I: Vrijplaatsen..... 14

3. Culturele vrijplaatsen..... 14

3.1 Begripsafbakening en historie.....	14
3.2. Effecten vrijplaatsen.....	16
3.3. Vrijplaats versus broedplaats.....	18
3.4. Samenvatting.....	19

4. Verdwijnen van vrijplaatsen.....20

4.1 Oorzaken.....	20
4.2 Kraakverbod.....	21
4.3 Conclusie.....	21

DEEL II: Levensstijl..... 23

5. Levensstijl in vrijplaatsen..... 23

5.1 Waarden, normen en gedragingen.....	23
5.2 Conclusie.....	25

6. Creatieve stad..... 26

6.1. Creatieve industrie en levensstijl.....	26
6.2. Creatieve stad en levensstijl.....	27
6.3. Vrijplaatsen.....	29
6.4. Kritiek creatieve stad.....	29
6.5. Conclusie.....	30

7. Broedplaatsen..... 32

7.1. Historie.....	32
7.2. Doel en functie broedplaatsenbeleid.....	32
7.3. Kritiek broedplaatsenbeleid.....	32
7.4. Gevolg broedplaatsenbeleid voor vrijplaatsen.....	33
7.5. Conclusie.....	34

DEEL III: Casestudy

8. Vier steden, vier vrijplaatsen..... 35

8.1. Amsterdam.....	35
8.2. Den Haag.....	37
8.3. Maastricht.....	38
8.4. Nijmegen.....	40
8.5. Conclusie.....	41

9. Conclusies: levensvatbaarheid..... 42

10. Managementproduct: advies.....44

10.1 Advies aan beleidsmakers e.d.....	44
10.2 Advies aan initiatiefnemers van vrijplaatsen.....	46

Aanbevelingen.....	49
--------------------	----

Bronnen.....	50
--------------	----

Bijlage 1: Conceptueel onderzoeksmodel

Bijlage 2: Vragenlijst vrijplaatsen

Bijlage 3: Vragenlijst beleidsmaker / wethouder

Bijlage 4: SWOT – analyse

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport van het onderzoek dat ik de afgelopen maanden heb uitgevoerd naar het voortbestaan van culturele vrijplaatsen in het kader van de creatieve stad. Ik wilde mij graag op dit onderwerp richten, omdat ik de teloorgang van vrijplaatsen een negatieve ontwikkeling vond. Deze plekken vind ik bewonderenswaardig, omdat men in vrijheid kan nadenken over het leven, zich kan manifesteren zoals men dat goed acht. Bovendien tracht men buiten de gevestigde kaders om een andere wereld mogelijk te maken met beperkte middelen.

Ik heb mij dan ook met groot plezier op de materie gestort, en wil graag mijn dank betuigen naar iedereen die mij geholpen heeft. Allereerst wil ik mijn supervisor Hans van Dulken bedanken, die mij zeer gemotiveerd heeft en van veel goede, kritische en humoristische feedback heeft voorzien. Tevens heeft docent Ad Huijsmans mij een aantal keren goed geholpen om weer overzicht te krijgen.

Ik wil alle vrijplaatsbewoners, sympathisanten, en betrokkenen uit de kraakbeweging bedanken voor hun open en enthousiaste houding, en de gezellige en inspirerende gesprekken. Ik draag hun een warm hart toe, en dat zij vooral door mogen blijven gaan met hun eigenzinnige en tegendraadse ideeën, visies en ideologieën uitdragen. Ook de betrokkenen van de gemeenten en experts die bereid waren mij te woord te staan en aan dit onderzoek meewerkten, wil ik bedanken voor hun inzet, eerlijkheid en openhartigheid.

Ten slotte gaat mijn dank uit naar alle anderen, zoals mijn studiegenoten en mijn vader, die mij gedurende het onderzoek ondersteund, bekritiseerd en gemotiveerd hebben.

Zonder al deze steun was dit rapport niet geworden zoals het nu is. Ik ben daarbij erg geïnspireerd geraakt om mij in de toekomst te gaan richten op het mogelijk maken van vrije ruimtes en ideëel georiënteerde projecten en initiatieven.

Kritisch terugkijkend op het geheel, ben ik echter van mening dat ik gaandeweg dit onderzoek achterhaald heb dat ik in de toekomst zaken met betreffing tot de uitvoering zeker anders zou doen. Desalniettemin ben ik zeer blij met het eindresultaat, en hoop ik dat de lezer veel plezier aan het lezen ervan zal beleven.

**“Een cultuur die zichzelf serieus neemt, dient haar subculturen te koesteren. Het belang van subculturen is dat zij culturen voeden.”
(Hjehold in Waalwijk, 2003)**

Managementsamenvatting

Vrijplaatsen zijn een resultaat van een bloeiende kraakbeweging die in de jaren '60 en '70 opkwam, waar vorm wordt gegeven aan allerlei experimentele en alternatieve sociale, culturele en kunstzinnige aspecten. Door de vrijheid, autonomie en functiemening op het gebied van wonen, werken en leven ontstonden middels kruisbestuivingen allerlei innovatieve en vernieuwende projecten en initiatieven. De tijden zijn echter veranderd, en de sociale, politieke en maatschappelijke verhoudingen liggen nu heel anders. Vrijplaatsen zijn op het moment dan ook bedreigd en in minder aantallen te vinden dan voorheen het geval was. De opgekomen theorieën van de creatieve industrie en creatieve stad van Richard Florida en Charles Landry, vormen heden ten dage veelal een reden om kunst en cultuur te ondersteunen. Vrijplaatsen verhogen het leefklimaat van een stad en vormen een vruchtbare kiemgrond voor lokale kunst en cultuur. Ik vroeg mij af of vrijplaatsen met het oog hierop een nieuw bestaansrecht kunnen werven in de creatieve stad. Dit resulteerde in de volgende hoofdvraag voor dit onderzoek: "Op welke wijze kunnen culturele vrijplaatsen blijven voortbestaan, en zijn deze levensvatbaar in het kader van de creatieve stad?" De onderzoeksvragen zijn opgedeeld in drie delen, te weten:

- Deel I: vrijplaatsen;
- Deel II: Levensstijl / creatieve industrie / creatieve stad;
- Deel III: Levensvatbaarheid.

Voor een volledig overzicht van de onderzoeksvragen verwijst ik naar bijlage 1.

De doelstelling van dit onderzoek is tweeledig. Aan de ene kant om beleidsmakers te overtuigen van de waarde van vrijplaatsen, en aan de andere kant om te achterhalen of vrijplaatsen levensvatbaar zijn in de creatieve stad.

Methoden

Het onderzoek betrof kwalitatief onderzoek, dat enerzijds literatuuronderzoek en deskresearch inhield, en anderzijds een casestudy waarin interviews gehouden werden. Dit was vereist omdat op het gebied van vrijplaatsen, en zeker in het kader van de creatieve stad, weinig bestaande literatuur beschikbaar was. Deze was bodendien niet toereikend. De interviews in de casestudy zijn gehouden omdat meer diepgang benodigd was. Vier vrijplaatsen verspreid over vier steden zijn als casestudy gebruikt, te weten Amsterdam, Den Haag, Maastricht en Nijmegen. Er zijn in totaal 17 half-gestandaardiseerde interviews en oriëntatiegesprekken gehouden met vrijplaatsen, sympathisanten van vrijplaatsen, personen op het beleidsterrein van cultuur van de gemeente, en overige experts die een waardevolle bijdrage aan de gehele materie toe konden voegen. Er zijn vragenlijsten opgesteld waarin telkens globaal dezelfde thema's aan bod kwamen. Deze vragenlijsten vloeiden voort uit de resultaten van het literatuuronderzoek. Het onderzoek betrof vooral inductief onderzoek. Gedurende het onderzoeken zijn literatuur en personen gezocht die interessant waren om erbij te betrekken, waardoor flexibel ingespeeld kon worden op bevindingen.

Resultaten en conclusies

Vrijplaatsen blijken een waardevolle bijdrage te leveren aan steden op sociaal, cultureel en economisch vlak. Zij dienen

als katalysator voor de creatieve stad en creatieve industrie, om de volgende redenen:

- Het verhogen van de leefbaarheid van de buurt en stad (gentrification);
- Facilitair initiatieven mogelijk maken, zij hebben de ruimte om als springplankfunctie te dienen;
- Het openbreken van grenzen, knagen aan vanzelfsprekendheden;
- Functie als katalysator: het aantrekken van de creatieve klasse en versterken van creatieve industrie.

In Nederland wordt aan de creatieve industrie veelal uiting gegeven door middel van het broedplaatsenbeleid. Uit dit onderzoek is echter gebleken dat vrijplaatsen in hun hele wezen niet hetzelfde zijn als broedplaatsen, maar dat de noodzaak van vrijplaatsen door het broedplaatsenbeleid wel afneemt. Zij zijn namelijk gecoöpteerd door de mainstream en het broedplaatsenbeleid heeft de subcultuur wind uit de zeilen genomen. De repressieve tolerantie heeft zich doorgezet tot een kraakverbod dat per 1 oktober van kracht zal gaan. Deze situatie is zorgelijk voor het ontstaan van nieuwe vrijplaatsen, hetgeen zich al sporadisch voordeed. Gemeenten lijken in het algemeen de afgelopen tijd echter redelijk positief te staan tegenover vrijplaatsen. De hype rondom de creatieve stad en creatieve industrie kan ingezet worden als een nieuwe motor om vrijplaatsen voort te laten bestaan. Het is echter duidelijk geworden dat de huidige vorm van de vrijplaats die wij nu kennen waarschijnlijk teloor zal gaan, zij is aan het einde van deze levenscyclus gekomen. Het gedachtegoed van de vrijplaats zal echter wel continuïteit kunnen vinden in een andere vorm, en de creatieve stad biedt handvaten om de vrijplaats aan een nieuwe fase van

de levenscyclus in te zetten. Onder het mom van creatieve industrie zijn vele financiën en kapitaalkrachtige partijen beschikbaar. De vrijplaats zal in de toekomst dan ook op een meer georganiseerde en ondernemende manier tot stand gebracht worden, die zeker niet minder creatief hoeft te zijn. Voorwaarde is dat deze vrije ruimtes wel bottom-up, en niet top-down geïnitieerd worden.

Advies

Het advies is tweeledig. Aan de ene kant worden beleidsmakers geadviseerd om eerst te kijken naar welke creatieve middelen en creatief kapitaal al in de stad aanwezig is, en hoe zij deze kan ontdekken, erkennen en versterken. Creëer een creatief en innoverend klimaat middels tolerantie, openheid en diversiteit naar allerlei groeperingen, levensstijlen en aanbod op het gebied van kunst en cultuur. Vervolgens kan ingespeeld worden op het aantrekken van de creatieve klasse. Charles Landry heeft een beleidsinstrument ontwikkeld voor steden om een creatieve flow op gang te brengen. Deze wordt in het advies uiteengezet en is middels bevindingen uit het onderzoek aangevuld.

Aan de andere kant worden bestaande vrijplaatsen en initiatiefnemers voor toekomstige vrijplaatsen geadviseerd om gebruik te maken van het DOR-model en de SWOT-analyse om hun huidige en/of toekomstige situatie geheel in kaart te brengen. Zo kunnen zij professionaliseren of op een gestructureerde wijze een vrijplaats tot stand laten komen. Ook luidt het advies aan bestaande vrijplaatsen om zichzelf kenbaar te maken aan verschillende doelgroepen, om zo draagvlak te genereren en haar bestaan af te dwingen. Dat kunnen zij doen middels marketing- en communicatieplannen.

Aanbeveling

Ik beveel aan om de naar de volgende onderwerpen meer onderzoek te verrichten:

- Vrijplaatsen oprichten: een model ontwikkelen om vrijplaatsen op een gestructureerde wijze tot stand te laten komen;
- Kraakverbod en vrijplaatsen: welke invloed gaat deze hebben?;
- Vrijplaatsen nieuw leven inblazen: hoe kunnen mensen gestimuleerd worden om het initiatief te nemen om vrijplaatsen op te richten, maar ook hoe ze geprikkeld worden om open te blijven en niet in te slapen?;
- Etnische groeperingen betrekken bij creatieve industrie: er leven grote aantallen etnische groeperingen in Nederland die hier nog niet bij betrokken worden. Vanuit economisch oogpunt is dat een gemis;
- Hoe krijgen de creatieve industrie en het broedplaatsenbeleid tegenwoordig vorm in andere delen van Nederland?

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 en 2 zetten uiteen hoe dit onderzoek tot stand is gekomen, inclusief het projectkader, de externe partij, doelstellingen, en onderzoeksmethoden en -technieken die gebruikt zijn om de onderzoeksvraag te beantwoorden. De onderzoeksresultaten zijn globaal in drie delen opgesplitst.

Deel I: Culturele vrijplaatsen

Hoofdstuk 3 beschrijft het fenomeen 'vrijplaats'. Een uitleg van het begrip, historische benadering en het verschil tussen de broedplaats en vrijplaats komen aan bod. Daarnaast wordt uiteengezet welke waarde en rol vrijplaatsen vervullen op cultureel, sociaal en economisch gebied.

In hoofdstuk 4 wordt aangegeven hoe het komt dat vrijplaatsen vanaf 1985 steeds meer verdwijnen. Vooral het kraakverbod dat in de nabije toekomst ingevoerd wordt is zorgelijk voor het ontstaan van nieuwe vrijplaatsen.

Deel II: Levensstijl

Hoofdstuk 5 beschrijft welke levensstijl er in vrijplaatsen veelal wordt nagestreefd. Er wordt beschreven, aan welke ideeën en gedachten uiting wordt gegeven, en hoe dit vorm krijgt in de activiteiten die zij aanbieden.

In hoofdstuk 6 wordt het aspect levensstijl gekoppeld aan de creatieve stad en creatieve industrie. Deze twee termen kenmerken zich namelijk middels het toevoegen van symboliek aan producten en diensten die geconsumeerd worden omdat zij een ervaring teweeg brengen. Levensstijl wordt afgelezen aan consumptiepatronen. De termen creatieve industrie, creatieve stad en creatieve klasse worden

uiteengezet, en welke rol vrijplaatsen hierbinnen vervullen. Ten slotte welke kritiekpunten er heersen betreffende de hype van de creatieve industrie.

In hoofdstuk 7 wordt beschreven wat broedplaatsen zijn, hoe deze tot stand zijn gekomen, wat hun functie is, kritiek die erop geleverd wordt en welk gevolg zij hebben voor vrijplaatsen. Broedplaatsen zijn namelijk niet hetzelfde als vrijplaatsen en het broedplaatsenbeleid wordt in veel steden anders vorm gegeven.

Deel III: Sfeerschetsen vier vrijplaatsen

In dit deel volgt de casestudy van de vier onderzochte vrijplaatsen en het broedplaatsenbeleid in de betreffende steden, te weten Amsterdam, Den Haag, Maastricht en Nijmegen. Er zijn interviews gehouden met betrokkenen en experts, één vrijplaats per stad en iemand van de gemeente op het beleidsterrein van cultuur. De bevindingen worden in dit hoofdstuk naast elkaar gezet.

Daarna volgen in hoofdstuk 9 de conclusies, gevolgd door de aanbevelingen en het advies in de hoofdstukken 10 en 11.

Literatuurreview

De beschikbare literatuur over de creatieve industrie, creatieve klasse en creatieve stad wordt gedomineerd door de auteurs Richard Florida en Charles Landry. Deze twee auteurs hebben namelijk wereldwijde bekendheid gekregen met hun theorieën over de creatieve industrie en creatieve stad, en worden ingezet door beleidsmakers voor stedelijke (her)ontwikkeling. Van Richard Florida zijn de publicaties 'Rise of the Creative Class' en 'Cities and the creative class' nader beschouwd, en van Charles Landry de nieuwste versie van 'The creative city: A toolkit for urban innovators'. Het boek van Simon Franke en Evert Verhagen 'Creativiteit en de stad' geeft een helder overzicht van kritiek en meningen van verschillende experts op het gebied van de creatieve stad. Er wordt tevens in beschreven hoe de creatieve stad zich in Nederland ontwikkeld en hoe daar door gemeenten uiting aan wordt gegeven.

Het boek 'Laat 1000 vrijplaatsen bloeien. Een onderzoek naar vrijplaatsen in Amsterdam', uitgegeven door De Vrije Ruimte, is zover bekend het enige officiële onderzoek dat is gehouden naar vrijplaatsen in Nederland. In meerdere scripties wordt dit boek aangehaald, en geeft een beknopte en uitgebreide omschrijving van de geschiedenis, activiteiten, levensstijl en structuren van vrijplaatsen. Daarnaast zijn meerdere afstudeeronderzoeken van studenten van hogescholen en universiteiten gebruikt. Deze bieden een helder overzicht van verschillende theorieën over de creatieve stad, creatieve industrie en vrijplaatsen. Daarnaast wordt er in meerdere onderzoeken ingegaan op broedplaatsen, het broedplaatsenbeleid en hun ontwikkeling en effect op een aantal vrijplaatsen.

Ten slotte zijn verscheidene kranten- en tijdschriftartikelen en publicaties op het gebied van de creatieve klasse, creatieve industrie en creatieve stad geraadpleegd. Ook zijn de actuele ontwikkelingen rondom het kraakverbod gevolgd in de kranten.

Veel informatie op het gebied van vrijplaatsen, de creatieve stad en creatieve industrie kwam in meerdere bronnen terug en is door experts aangehaald, waardoor de juistheid van de informatie bevestigd werd.

Stellingen

1. De toegenomen welvaart en individuele vrijheid vormen de doodsteek van vrijplaatsen. De paradox is dan: bestrijden vrijplaatsen wat hen mogelijk maakt te slagen in de toekomst?
2. Een vrijplaats is niet maakbaar middels een top-down benadering, zij kan alleen ontstaan vanuit het eigen initiatief van mensen.
3. Niet elke stad is geschikt om een creatieve stad te zijn, of om te vormen tot een creatieve stad.

1 Inleiding

1.1 Projectkader

In de jaren '80 hadden veel oude industrieterreinen en –panden hun oude functie verloren. Veel van dit soort plekken werden gekraakt door kunstenaars, individuen en andersdenkenden. Er ontstonden zonder bemoeienis van buitenaf, vaak bloeiende culturele vrijplaatsen waar kunst, cultuur en de voorzieningen voor iedereen vrij toegankelijk waren.

Deze culturele vrijplaatsen worden tegenwoordig echter in hun bestaan bedreigd. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen van de wereld. Het Amsterdamse Ruigoord heeft de afgelopen jaren veel terrein af moeten staan. Het voortbestaan van de Amsterdamse Doe-het-zelf-Maatschappij (ADM) werd omstreeks 2007 ernstig bedreigd, en zal in haar bestaande vorm op korte termijn waarschijnlijk verdwijnen (ADMLeeft, 2010). De Koppehinksteeg in Leiden en De Illusie in Den Haag zijn onlangs ontruimd (Marinus, 2010), en ook KunstDoel in België vecht momenteel voor haar voortbestaan (Eva, 2010). Christiana in Kopenhagen heeft al een lange geschiedenis als het gaat om het behouden van haar bestaansrecht. Daarbovenop komt het feit dat in Nederland per 1 oktober een kraakverbod in gaat, hetgeen erg zorgelijk is voor het ontstaan van nieuwe vrijplaatsen.

De tijden zijn veranderd, politiek-maatschappelijke verhoudingen liggen anders dan toen deze vrijplaatsen ontstonden. Men kan niet meer net als vroeger vele kunstenaarsenclaves en culture vrijplaatsen creëren, waar kunstenaars jarenlang ongestoord hun gang kunnen gaan. Nieuwe bestemmingsplannen vanuit de gemeenten en activiteiten van projectontwikkelaars voor gebieden en gebouwen van de vrijplaatsen nemen toe. De culturele vrijplaats gemeenschappen blijken echter een vruchtbare kiemgrond te vormen voor het lokale en (inter)nationale

cultuurklimaat. Deze gemeenschappen blijken vaak een voortrekkersrol te vervullen voor wat tegenwoordig de Creatieve Industrie genoemd wordt (Berkers, interview 05-07-2010.). Met veranderingen op maatschappelijk vlak, worden de culturele vrijplaatsen gedwongen om mee te veranderen om continuïteit te vinden.

Tegenwoordig is het voor veel gemeenten en instanties een reden om kunst en kunstenaars te ondersteunen in het verlengde van de creatieve industrie en creatieve stad. Wellicht kunnen vrijplaatsen een nieuw bestaansrecht in deze creatieve stad en creatieve industrie vinden.

1.2 Externe partij Hein de Haan

Aanvankelijk zou dit onderzoek in samenwerking met culturele vrijplaats Ruigoord in Amsterdam gehouden worden. Na verloop van tijd bleken de contactpersonen echter geen tijd te hebben om mij te ondersteunen, waardoor het onderzoek is aangepast en de focus verschoven. Hierdoor is het onderzoek meer een onafhankelijk, algemeen onderzoek geworden naar hoe vrijplaatsen kunnen blijven voortbestaan in het kader van de creatieve stad. Het adviesrapport richt zich ook op meerdere doelgroepen en is niet specifiek voor één partij.

Op een later moment is er een externe partij benaderd, de heer Hein de Haan. Hij is Nederlandse architect, stedenbouwkundige en hoogleraar aan de Technische Universiteit van Delft. Hij heeft zijn eigen bedrijf in het programmeren en ontwikkelen van gebouwen die in het verlengde liggen van de vrijplaatsen en Do It Yourself cultuur. Daarbij is hij aangesloten bij de stichting Urban Resort¹.

1. Urban Resort is een stichting dat op een georganiseerde wijze woon- en werkpanden (vrijplaatsen) creëert in Amsterdam. De leden van Urban Resort komen allen uit de kraakbeweging van de jaren '80 (Duivenvoorden, interview op 13-07-2010)

Ik ben van mening dat ik door het later intreden van een externe partij de onafhankelijkheid goed bewaard heb. Dit was wellicht lastiger geweest als ik sturing van buitenaf had gehad.

1.3 Doelstelling onderzoek

De doelstelling van dit onderzoek is tweeledig. Enerzijds wil ik beleidsmakers, gemeenten, de overheid enzovoorts. die het belang van vrijplaatsen nog niet erkend hebben overtuigen van hun waarde. Anderzijds wil ik met dit onderzoek achterhalen of vrijplaatsen levensvatbaar zijn binnen het kader van de creatieve stad, en in welke vorm dit dan zal zijn.

1.4 Vraagstellingen

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

“Op welke wijze kunnen culturele vrijplaatsen blijven voortbestaan, en zijn deze levensvatbaar in het kader van de creatieve stad?”

De centrale vragen luiden:

1. “Welke plek nemen culturele vrijplaatsen in op het gebied (en gehanteerde beleid) van de ‘creatieve stad’, creatieve economie en broedplaatsenbeleid?”
2. “Wat is het toekomstperspectief voor culturele vrijplaatsen, en zouden zij binnen aspecten zoals de ‘creatieve stad’ een nieuw bestaansrecht kunnen verwerven, en in welke vorm zal dit dan zijn?”

De onderzoeksvragen zijn opgedeeld in drie delen, te weten:

I: Vrijplaatsen;

II: Creatieve economie / creatieve industrie / creatieve stad en levensstijl;

III: Levensvatbaarheid vrijplaatsen.

Voor een geheel overzicht van het conceptuele onderzoeksmodel en alle deelvragen verwijs ik naar bijlage 1.

1.5 Verantwoording en relevantie werkveld

Er wordt in veel landen steeds meer ingezet op de creatieve industrie en creatieve stad. In Nederland wordt daar onder andere invulling aan gegeven middels het broedplaatsenbeleid (gereguleerde variant van de vrijplaats). Sinds de start van het broedplaatsenbeleid in 1999, is echter gebleken dat broedplaatsen het doel van vrijplaatsen voorbij gaat. Dit terwijl broedplaatsen in eerste instantie in het leven geroepen zijn om het verlies van de vrijplaatsen te compenseren. De culturele vrijplaatsen liggen wel degelijk in het verlengde van de creatieve stad en creatieve industrie, maar gemeentelijke instanties lijken zich hier in het algemeen niet bewust van te zijn. Daarbij neemt door het ontstaan van broedplaatsen de noodzaak van vrijplaatsen af, waardoor zij vrijplaatsen verdrukken.

In het verlengde van de creatieve economie is de trend te signaleren, waarin de kunstenaar steeds meer wordt gezien als een cultureel (creatief) ondernemer, die zich begeeft in allerlei netwerken waarin kunst, cultuur en economie elkaar proberen te versterken. De kanttekening die daarbij te maken is, is dat kunst altijd een ‘vrij’ karakter heeft gehad. Spontaneïteit, vrijheid en eigen initiatieven zijn juist kenmerkend voor vrijplaatsen. Als dat gereguleerd en georganiseerd wordt door de overheid, gaat dat ten koste van die essentiële kenmerken. In die zin, houdt de vrijplaats op een vrijplaats te zijn op het moment dat er te veel gereguleerd wordt.

Vrijplaatsen zijn van belang voor een vitaal cultureel leven. Zij vormen een belangrijke voedingsbodem voor lokale kunst en cultuur en dienen als katalysator voor de creatieve industrie en trekt de creatieve klasse aan. Doordat er vrijheid is en daardoor ruimte voor experiment, ontstaan vernieuwende en innoverende projecten, kunstvormen en initiatieven. Als vrijplaatsen niet zouden ontstaan zou dat een sterk gemis zijn voor de creatieve industrie, en het bevorderen van een innovatief creatief klimaat.

2 Methoden van onderzoek

2.1 Inleiding

Dit onderzoek betreft kwalitatief onderzoek. Dit is vereist om meer diepgang te verkrijgen, aangezien op het gebied van culturele vrijplaatsen weinig informatie en literatuur beschikbaar is. Zeker als we vrijplaatsen combineren met theorieën over de creatieve stad en creatieve industrie is louter bestaande literatuur niet toereikend. Het onderzoek betreft vooral inductief onderzoek: tijdens het onderzoeken wordt gezocht naar theorie die past bij de verzamelde data. Op deze wijze ben ik in staat geweest om mij aan te passen aan omstandigheden die zich tijdens het onderzoek voordeden. De benadering is daarmee open en flexibel, en kon ingespeeld worden op bevindingen.

Er is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek dat is gecombineerd met een casestudy van vier vrijplaatsen in vier verschillende steden, waarmee halfgestructureerde interviews zijn gehouden.

2.2 Literatuuronderzoek

Er is gezocht naar literatuur, onderzoeken, artikelen uit tijdschriften, kranten en scripties op het gebied van de creatieve klasse, creatieve industrie / economie en vrijplaatsen. Enerzijds komen bronnen van het internet, anderzijds uit bibliotheken zoals de Boekmanstichting, Cultuurnetwerk, Universiteit Bibliotheek Utrecht en de bibliotheek van faculteit Kunst & Economie. De betrouwbaarheid van de informatie die de literatuur en internetbronnen is bevestigd in meerdere bronnen.

2.3 Casestudy

De onderzoekseenheden betreffen vier culturele vrijplaatsen verspreid over Nederland, die bezocht zijn om betrokkenen en experts in de betreffende steden te interviewen, te weten:

- Amsterdam: Ruigoord. Zij is de oudste vrijplaats van de stad en tevens een van de grootste van Nederland. Daarbij heeft Amsterdam een levendige geschiedenis met betrekking tot kraken en vrijplaatsen. Zij is tevens voorloper op het gebied van de creatieve industrie / creatieve stad. Daarom wordt Amsterdam uitgebreider beschreven dan de overige steden/vrijplaatsen.
- Den Haag: De Illusie. De enige vrijplaats van de stad is begin dit jaar ontruimd. Het leek mij interessant om te kijken wat daar gebeurd is, en hoe zij continuïteit had kunnen vinden.
- Maastricht: Landbouwbelang. Deze vrijplaats is de enige in de stad, en dus pionier op dit gebied. De stad heeft geen broedplaatsenbeleid. Zij trok mijn interesse omdat Maastricht al veel minder vooruitstrevend is dan Amsterdam. Hoe gaat het met de subcultuur in het zuiden van het land?
- Nijmegen: De Grote Broek. Deze stad is de kleine broer van Amsterdam wat betreft haar kraak- en vrijplaatsengeschiedenis. De Grote Broek is samen met Extrapool de enige vrijplaats van de stad. Zij is aangekocht door de gemeente in het kader van het broedplaatsenbeleid, dat later mislukt is.

Er is gestreefd naar een evenwichtige geografische spreiding van de onderzoekseenheden. Daarbij is gekozen om te werken met een klein aantal onderzoekseenheden, omdat de vrijplaatsen waar daadwerkelijk de meeste combinaties

aan functies samenkomen (hetgeen kenmerkend is voor vrijplaatsen), in heel Nederland beperkt zijn. Daarbij moest het domein (vrijplaatsen) gezien de beschikbare tijdsspanne niet te groot worden. Er is naar gestreefd circa twee personen per vrijplaats, en één persoon van de gemeente op het beleidsterrein van cultuur te spreken.

Er is gekozen voor een casestudy omdat het relevant is om diepgang aan te brengen in de problematiek.

2.4 Interview

Er is gebruik gemaakt van het half-gestandaardiseerde interview. Er zijn globaal twee vragenlijsten opgesteld: één voor de vrijplaatsen en één voor de beleidsmaker. Deze vloeiden voort uit de resultaten en bevindingen uit het literatuuronderzoek. Middels het half-gestandaardiseerde interview kan de gesprekspartner in eigen woorden zijn antwoorden formuleren, maar niet het gespreksonderwerp bepalen. In de interviews hebben globaal een aantal vaste onderwerpen de revue gepasseerd, namelijk: de vrijplaats, beeldvorming over vrijplaatsen, legalisering van de vrijplaats (indien daar sprake van was), toekomst van vrijplaatsen, creatieve stad/industrie en broedplaatsen(beleid). Er is daarbij ook gekeken naar het verleden, het heden en de toekomst van vrijplaatsen, om dit te kunnen koppelen aan de vraag of zij levensvatbaar zijn (in hun karakteristieke vorm) in de creatieve stad.

Gedurende het onderzoek is gekeken welke experts, vrijplaatsbewoners en leden van de gemeenten interessant waren om erbij te betrekken. Er is naar gestreefd om twee personen per vrijplaats te interviewen. In het geval van Ruigoord is dit helaas niet gelukt wegens de vakantieperiode. Naast personen van vrijplaatsen zijn ook beleidsmakers van drie van de vier steden geïnterviewd. Ik ben er wegens tijdgebrek en de vakantieperiode helaas niet in geslaagd om van de gemeente Den Haag iemand te interviewen. In totaal

zijn 17 gesprekken en interviews gehouden.

De uitkomsten van deze interviews zijn niet representatief voor alle vrijplaatsen en gemeenten in Nederland, omdat per geval de situatie en het gemeentelijk beleid verschilt. Ze zijn echter wel valide, omdat ze een waarheidsgetrouwe illustratie geven van de bovengenoemde thema's op dit moment. Voor een overzicht van de interviewvragen verwijs ik naar bijlage 2 en 3.

DEEL I: Vrijplaatsen

3 Culturele vrijplaatsen

Culturele vrijplaatsen (hierna in het kort 'vrijplaatsen' genoemd) in Nederland zijn het resultaat van een bloeiende kraakbeweging, die in de jaren '60 en '70 in Nederland haar intrede deed. Vrijwel altijd zijn dit initiatieven die ontstonden in gekraakte panden.

3.1 Begripsafbakening en historie

In deze paragraaf zal een korte historische kenschets van de vrijplaatsen in Nederland uiteen gezet worden, waarop een begripsafbakening van de term 'vrijplaats' volgt.

Historie

Het begin van de kraakbeweging ontstond in de jaren '60. De jongere generaties ging zich als reactie op vorige generaties steeds meer de vraag stellen hoe men zou moeten leven, waardoor een cultuuromslag plaatsvond. Er bleek vooral een behoefte om het leven zelf in te richten en een eigen identiteit te ontwikkelen, en niet langer leven volgens de regels van planners (zoals de overheid). Een goed voorbeeld van een toonaangevende beweging uit die tijd zijn de Provo's². (Breek en Graad, 2001, Rambonnet, 2009). Deze cultuuromslag kwam duidelijk naar voren in de woonstrijd: er was een groot tekort aan (betaalbare) woningen. Als reactie hierop gingen mensen panden kraken (in gebruik nemen van een pand zonder toestemming van de eigenaar), dat door de woningnood gelegitimeerd werd en draagvlak verwierf in de samenleving.

De grootste drijfveren om te kraken waren vooral het vinden van woonruimte en experimenteren met nieuwe leefvormen. Dit groeide echter uit tot kraakpanden die allerlei kleine

2. De Provo's waren een groep jonge kunstenaars, studenten en werklozen die halverwege de jaren '60 in Amsterdam met speelse acties op straat het gezag van de overheid uitgingen dagen. Vandaar de naam Provo, afgeleid van het woord 'provoceren'. De Provo's protesteerden vooral tegen het feit dat het 'klootjesvolk' (grote massa) zich vooral liet leiden door o.a. de kerk, school en vooral: de overheid. Zij droegen allerlei ideeën aan op het gebied van leef- en werkvormen (Breek en Graad, 2001).

initiatieven gingen initiëren die een belangrijke functie in de buurt kregen, zoals galerieën, kroegen, werkplaatsen, kindercrèches en restaurants. Deze vrijplaatsen kregen een sociale functie met activiteiten en voorzieningen die voor iedereen toegankelijk waren. Hierdoor werd de leefbaarheid van de buurten opgewaardeerd. Vanaf 1971 werd massaal gekraakt wegens wettelijke legitimering, maar in de jaren '80 radicaliseerde de kraakbeweging omdat dit werd aangepast. Er vonden toen meer ontruiming plaats door de politie en ME dan voorheen het geval was. De krakers gingen zich hier actiever, en ook gewelddadiger, tegen verdedigen. Zodoende ontstond een hechte kraakbeweging, die dikwijls in strijd was met het gezag. Veel lastige panden werden gelegaliseerd, maar kon een groot aantal ontruiming van kraakpanden, en dus ook vrijplaatsen niet tegenhouden. Deze radicalisering zorgde ook voor minder draagvlak voor het kraken in de samenleving.

In Amsterdam is er vanaf 1985 een groot verval te zien in het aantal vrijplaatsen dat ontstond. Van 1985 tot 2001 gingen er meer verloren, dan dat er nieuwe ontstonden (Breek en Graad, 2001; Pieterse, 2002). De vrijplaatsen werden gezien als plekken waar politiek verzet en verstoring van de openbare orde de boventoon voerden. In de jaren '90 was er dan ook een vloedgolf aan ontruiming van vrijplaatsen, waardoor zij steeds zeldzamer werden. Het repressieve beleid van de gemeente zette door, dat de kraakbeweging en vrijplaatsen trachtte te onderdrukken. Het repressieve beleid heeft aan terrein gewonnen, het meest recente voorbeeld is het kraakverbod (zie paragraaf 4.3.).

Zie voor informatie over de levensstijl die in vrijplaatsen uitgedragen wordt hoofdstuk 5.

Culturele vrijplaatsen

Culturele vrijplaatsen betreffen veelal grote (industriële) panden of terreinen die meestal gekraakt zijn, of uit gekraakte basis zijn ontstaan. Hier richt men de eigen omgeving op een onafhankelijke, alternatieve en experimentele manier in. Deze omgeving geeft zij vorm naar eigen inzicht, men streeft naar de eigen idealen er is ruimte voor experimenten (Breek en Graad, 2001; Sargentini in Mulder, 2006; Giese, 2010). Het inrichten en vormgeven van deze omgeving zijn dan ook vooral bewuste keuzes, en veelal geen toevalligheden (Pieterse, 2002). Een zeer belangrijk kenmerk van vrijplaatsen is dat deze bottom-up ontstaan, vanuit het initiatief van mensen zelf. Het spontane karakter ervan is een zeer belangrijk gegeven. Daarmee vormen deze plekken een soort burgerinitiatief. Het nemen van initiatief en zelfwerkzaamheid spelen een belangrijke rol, en ligt in het verlengde van de Do It Yourself (DIY)³ ideologie.

“Vrijplaatsen bieden ruimte aan mensen die hun meest directe omgeving naar eigen inzicht willen inrichten met de middelen die hen ter beschikking staan. Van belang achten zij, dat het voor kleinschalige, startende, experimentele en marginale initiatieven mogelijk is zich te ontwikkelen, en dat mensen hiervan kennis kunnen nemen er hieraan kunnen bijdragen. Van belang is bovendien dat mensen zich er vrij kunnen voelen, verrast kunnen worden en het gevoel hebben dat ze in een stad wonen die allerlei onverwachte mogelijkheden biedt. Als laatste zijn vrijplaatsen ook een uitdrukking van maatschappelijk verzet en bieden ruimte aan de ontwikkeling van alternatieven. (...) Met andere woorden: plaatsen waar nu juist niet de ‘vrije markt’ een hoofdrol speelt.” (Breek en Graad, 2001: p. 10).

3. In de DIY ideologie kiezen mensen zelf hun woon- en werkruimte in leegstaande panden die ze daarna zelf vormgeven. Deze beslissing gaat tegen maatschappelijke verwachtingen in, en is daarmee een politieke keuze. Er wordt geëxperimenteerd met woon- en werkvormen, kunst- en cultuuruitingen. (Pieterse, 2002)

Naast werken wordt er in vrijplaatsen ook gewoond. Ze zijn in het algemeen dan ook erg zelfvoorzienend en hebben allerlei voorzieningen in het pand tot hun beschikking. Breek en Graad (2001) onderscheiden grofweg vier functies die in culturele vrijplaatsen (vaak) samen komen:

- Maatschappelijk: het aansnijden van maatschappelijke thema's, zoals autoriteit in het algemeen, bio-industrie, milieuproblematiek, discriminatie, woningnood enzovoorts;
- Ambachtelijk/werkplaatsen: glasblazers, keramiek, videomontage, geluidsstudio, drukkerijen;
- Cultureel: podia voor onder andere theater, poëzie en muziek, ateliers, lezingen;
- Publiekelijk: er zijn vaak ruimtes aanwezig waar bezoekers kunnen komen, zoals café/restaurant, galerie, kinderdagopvang, openbare fietswerkplaatsen en grote ruimtes waar meerdere invullingen aan gegeven kunnen worden.

Het collectieve en gemeenschappelijke element is van evident belang voor een vrijplaats (Duivenvoorden, interview 13-07-2010). Het bijzondere aan en de meerwaarde van vrijplaatsen is dat mensen samen streven naar autonomie en samen dingen realiseren.

3.2 Effecten vrijplaatsen

In deze paragraaf wordt kort aangegeven wat de meerwaarde van vrijplaatsen is voor een stad op meerdere vlakken.

Maatschappelijk / Stedelijk

Het maatschappelijke belang van vrijplaatsen omvat vele aspecten. De belangrijkste daarvan is dat vrijplaatsen een net van voorzieningen zijn voor mensen met lage inkomens, zelforganisaties, vernieuwende experimenten op sociaal en

cultureel gebied. Ze bieden daarnaast een alternatief aan naast het reguliere (culturele) circuit.

Men geeft vorm aan alternatieve woon- en werkwijzen, ideeën en visies op de wereld. Zij biedt daarnaast ook een kritische blik op de huidige heersende maatschappij en 'knaagt' aan vanzelfsprekendheden. Deze aspecten trekken de interesse van andere creatievelingen, afkomstig uit allerlei lagen van de creatieve klasse (zie hoofdstuk 6). De aanwezigheid van vrijplaatsen bepaald ook het imago van een stad, het is een teken van dynamiek en zegt iets over de mate van tolerantie (Eckhardt, 2007; Hesselink, 2006). Samen met andere culturele instellingen en uitgaansgelegenheden zijn zij onderdeel van stedelijke levendigheid, die van meerwaarde is voor een stad (Sargentini in Mulder, 2006).

Daarnaast hebben krakers en kunstenaars laten zien dat zij de kracht hebben om een gentrification⁴ proces in gang te zetten, waardoor buurten worden opgewaardeerd. Dit is een goed voorbeeld van hoe de leefbaarheid in een stad waar een vrijplaats aanwezig is vergroot wordt (Zeeland, 2009; Rambonnet, 2009).

Ten slotte is een zeer belangrijk rendement van vrijplaatsen dat zij sociale cohesie en leefbaarheid bevorderen. Zij organiseren activiteiten die voor iedereen in de buurt en stad toegankelijk zijn, laagdrempelig en een breed publiek aanspreekt. Zij staan open voor verschillende sociale en culturele bevolkingsgroepen. Van de voorzieningen zoals café/restaurant, bibliotheek, fietswerkplaats, garage en publieke ruimtes wordt dan ook gebruik gemaakt door allerlei soorten mensen en groepen. Door de filosofie van gezamenlijkheid die in deze plekken hangt worden mensen aangestoken om ook mee te doen en hun steentje bij te dragen.

Het broedplaatsenbeleid van Amsterdam (zie hoofdstuk 7) dat later geformuleerd is, heeft als één van haar peilers opgenomen om bij broedplaatsen het sociale en

4. Gentrification, vrij vertaald 'verdeftiging', is het proces waarbij een ondergewaardeerd gebied in een stad transformeert op sociaal, cultureel en economisch vlak naar een aantrekkelijk gebied (Zeeland, 2009; Rambonnet, 2009). Dit proces wordt vaak in werking gezet door krakers en kunstenaars. Het kan echter ook als instrument worden ingezet door beleidsmakers bij de (her-) ontwikkeling van (creatieve) steden. Zie voor meer informatie Zeeland, 2009 en Rambonnet, 2009.

gemeenschappelijke aspect ook uit te dragen. Dit geeft aan dat de beleidsmakers deze functie van vrijplaatsen wenselijk vonden en belangrijk om dit te waarborgen

Cultureel

Één van de belangrijkste peilers die ook bij het maatschappelijk belang van vrijplaatsen van toepassing is, is het feit dat deze plekken ruimte bieden aan initiatieven die in het reguliere circuit geen plaats vinden. Er zijn veel kleine theatergroepen, kunstenaars, dichters, muzikanten of filmmakers die de opstap naar het grote publiek nog moeten maken. In de vrijplaatsen krijgen zij de mogelijkheid om zich verder te ontplooiën, te tonen aan het publiek en naar hartenlust te experimenteren, omdat de financiële barrière wegvalt.

Daarnaast zijn vrijplaatsen controversiële ontmoetingsplaatsen voor creatieve geesten, waar uiteenlopende disciplines, functies en creatievelingen samenkomen (Mulder, 2006). Hierdoor vindt uitwisseling en kruisbestuiving⁵ plaats dat leidt tot vernieuwende projecten en kunstvormen.

Meerdere onderzoeken en auteurs geven aan dat vrijplaatsen door het wegvallen van barrières een belangrijke voedingsbodem vormen voor lokale kunst en cultuur, en een stad interessant maken (Breek en Graad, 2001; Verhagen in Franke en Verhagen, 2005; Hesselink, 2006; meerdere interviews met beleidsmakers). De individuen die samenkomen in vrijplaatsen worden ook wel de 'humuslaag' van artiesten en kunstenaars genoemd, die zorgen voor innovatie en vernieuwing in de creatieve industrie en een levendige sfeer in de stad (Mulder, 2006; Hesselink, 2006; Ilse en Shireen, 2010). Vooral alternatieve, experimentele projecten en initiatieven vinden hier plaats en tonen zich aan het publiek. Hierdoor heeft het publiek een ruime en diverse keus aan activiteiten, en kan de horizon verbreed worden. Naast het genereren van ideeën, kunnen deze hier

ook ontwikkeld en gerealiseerd/gepresenteerd worden. Door de andere visie, werkmanieren en doordat er niet vanuit de vraag van de markt gewerkt wordt, heeft men een frisse en onafhankelijke blik die deze experimenten teweeg brengt. Een stad is gebaat bij "...niche ruimtes, vrijplekken, rommelzones en rafelranden, waar zonder teveel bemoeienis, regelgeving en interventie geëxperimenteerd mag worden zonder dat er vanuit gemeente en overheidswegen over de schouders wordt meegekeken." (Arnoldus in Mulder, 2006: p. 46).

Bij een groot verlies aan vrijplaatsen vanaf 1985 heeft de gemeente Amsterdam de waarde ervan erkend, omdat toen een groot te kort aan broodnodige goedkope atelierruimtes voor kunstenaars ontstond (zie paragraaf 3.3. en hoofdstuk 7). Uit vrijplaatsen zijn tevens veel initiatieven ontstaan, die later succesvol werden in het reguliere circuit. De bekendste voorbeelden hiervan zijn het Paradiso, Melkweg en Robodock Festival in Amsterdam, de Tivoli in Utrecht, Paard van Troje en Today's Art Festival in Den Haag⁶.

"Je hebt hogecultuur en subcultuur. Daar moet een evenwicht in zijn. Je hebt ook nog massacultuur, en die moet je van boven en onderaf voeden." (Kamp, interview 15-06-2010)

Economische effecten

De aanwezigheid van vrijplaatsen heeft directe en indirecte spin-offs.

Indirecte spin-off: in de eerste plaats zorgen vrijplaatsen voor een divers aanbod op voornamelijk cultureel niveau in een stad. De creatieve klasse voelt zich namelijk aangetrokken tot steden en plekken waar creatieve milieus floreren (zie hoofdstuk 6) en subculturen getolereerd worden. De stad krijgt een levendig, divers en dynamisch imago. Door de hoge mate van experiment stimuleren vrijplaatsen het innovatieklimaat voor creatieve productie. Hierdoor ontstaan meer mogelijkheden voor culturele consumptie (Hesselink, 2006; Franke en Verhagen, 2005).

5. Kruisbestuiving kan gedefinieerd worden als "...een proces dat plaatsvindt in een samenwerking op basis van gelijkwaardigheid en met een (inhoudelijk) gemeenschappelijk doel, waarbij de betrokken partijen kennis, ideeën of expertise delen en hierdoor vernieuwen." (Eckhardt, 2007, p. 48).
6. Paradiso, Melkweg, Tivoli en Paard van Troje zijn muziekpodia die allerlei soorten muziekgenres laten passeren. Paradiso en Melkweg bieden ook ruimte aan andere soorten culturele initiatieven, zoals theater, lezingen, filmvertoningen en beeldende kunst. Robodock Festival is een beeldend festival met sculpturen van afvalmaterialen, Today's Art Festival is een hedendaags kunstfestival met kunst in de openbare ruimte, tentoonstellingen, muziektoptrédens, performances enz.

Doordat een buurt of gebied door een vrijplaats een dynamischer en levendiger karakter krijgt, wordt het proces van gentrification in werking gezet. Een gebied wordt zo opgewaardeerd wat uiteindelijk tot meer investeringen leidt (Zeeland, 2009; Eckhardt, 2007).

Uit deze indirecte spin-offs vloeien de directe spin-offs voort. Namelijk dat de creatieve klasse kunst en cultuuruitingen consumeren en produceren, maar ook andere producten en diensten die een stad aanbiedt. Vrijplaatsen genereren dus bestedingseffecten. Door het aantrekken van de creatieve klasse wordt het lokale vestigingsklimaat aantrekkelijker voor ondernemers van allerlei uiteenlopende bedrijfstakken. Allerlei partijen, van individuele kunstenaars, kleine creatieve bedrijven tot grote investeerders voelen zich aangetrokken tot een stad om zich te vestigen door de diversiteit die zij uitstraalt, waar vrijplaatsen aan bijdragen (Hesselink, 2006). Dat alles resulteert in meer werkgelegenheid. De vrijplaatsen zelf bieden woon-werkruimtes aan, aan allerlei soorten mensen, ook beginnende bedrijven en creatievelingen. Deze krijgen daardoor een springplankmogelijkheid om zich te professionaliseren en door te groeien. Als zij dat kunnen doen in een stad die hun interesse wekt, krijgen zij binding met de stad en zullen zij daar actief in blijven.

3.3 Vrijplaats versus broedplaats

In dit onderzoek wordt een zeer duidelijk onderscheid gemaakt tussen vrijplaatsen en broedplaatsen. “Een broedplaats is geen vrijplaats, een vrijplaats is vaak wel een broedplaats.” (Sargentini in Mulder, 2006: p. 42). In het kader van de theorieën over de creatieve stad en creatieve industrie (zie deel II) heeft de term ‘broedplaats’ de afgelopen jaren echter een nieuwe dimensie gekregen (Giese, 2010; Braamhaar, interview op 17-06-2010). Deze term is door beleidsmakers, en nu meer recent ook allerlei andere

partijen, overgenomen. Significant is dat uit de resultaten van dit onderzoek is gebleken, dat een vrijplaats zeer verschilt van de broedplaats.

Vrijplaats

Vrijplaatsen zijn zoals eerder genoemd machtsvrije ruimtes waar door de mensen zelf (bottom-up) niet-commerciële en experimentele projecten en activiteiten geïnitieerd worden. Ze ontstaan vanuit (voornamelijk) gekraakte situaties, werken niet marktconform en vele functies, waaronder maatschappelijke en culturele, komen hier samen. In de vrijplaatsen werkt men actief samen, vindt kruisbestuiving plaats, hebben de bewoners en gebruikers een hoge mate van autonomie en zelfbeheer van het pand waar zij in zitten. Zij zitten door de gekraakte functie in de mazen van de wet, waardoor weinig regels en overheidsbemoeienis op hen van toepassing zijn. Daarbij vormen deze plekken ware gemeenschappen van gelijkgestemden, waar invulling wordt gegeven aan het leven op een manier die men zelf goed acht (meerder interviews; Breek en Graad, 2001). Naast culturele vinden er dus ook sociale experimenten plaats. Daarnaast is een groot verschil met de broedplaats dat er in een vrijplaats ook gewoond wordt. Woon- en werkruimtes vallen samen, waardoor ideeën op elk tijdstip van de dag ook uitgewerkt kunnen worden. Deze woon-werkcombinatie verstevigt de functie van de vrijplaats (Giese, 2010).

Broedplaats

Het grootste verschil met de vrijplaats, is dat de broedplaats top-down ontstaat. Dat wil zeggen: door een instantie, vaak gemeente of projectontwikkelaar, geïnitieerd of (gedeeltelijk) beheerd. Kort gezegd is de broedplaats de gelegitimeerde variant van de vrijplaats. Een broedplaats kan in beginsel zijn voortgekomen uit een gekraakte vrijplaats middels

legalisatie, of er wordt door de gemeente of andere partij een pand beschikbaar gesteld om creatieven in te huisvesten. Het grootste verschil met de vrijplaats, is daarnaast dat er in broedplaatsen niet gewoond wordt. En juist die woonfunctie en disciplinemenging wordt vaak als versterkend voor het functioneren en het karakter beschreven (Giese, 2010). Een ander groot verschil met de vrijplaats, is dat in de broedplaats vaak alleen aan het kunstzinnige en culturele aspect vorm gegeven wordt. Er ligt geen nadruk op de sociaal-maatschappelijke thema's. Daarnaast hoeven de gebruikers niet per definitie een gemeenschap te zijn, of de zelfbesturing in handen te hebben. In broedplaatsen vestigen zich ook veelal (kleine) bedrijven die wel werken vanuit winst oogmerk, en is de locatie vaak een keuze die voortkomt uit lage huurkosten. Dit omvat voornamelijk de economische broedplaatsen. Dit is meer een bedrijfsverzamelgebouw waar vooral startende ondernemers met een commerciële insteek gevestigd zitten (Sargentini in Mulder, 2006). Bovenstaande schetst ook, dat het collectieve element in de broedplaats minder aanwezig is dan in de vrijplaats. Daarnaast zijn de beweegredenen om zich in een broedplaats te vestigen voor deze bedrijven niet zozeer een idealistisch gegeven, zoals bij vrijplaatsgebruikers wel degelijk het geval is (Rambonnet, 2009). Voor meer informatie over broedplaatsen verwijs ik naar hoofdstuk 7.

3.4 Samenvatting

Vrijplaatsen ontstonden in het begin van de jaren '60, toen men vanuit een groot tekort aan woningen panden ging kraken. Tevens vond er een grote verschuiving plaats in de behoefte van mensen om het leven zelf in te richten. Vanuit het kraken ontstonden vele vrijplaatsen, waar buiten de gevestigde orde om invulling werd gegeven aan allerlei

maatschappelijke, sociale en culturele projecten, initiatieven en ideeën. Omdat in de vrijplaats de ruimte is om buiten de gevestigde orde en commerciële markt om ideeën te bedenken, ontwikkelen, vorm te geven en ten uitvoer te brengen, ontstaan innovatieve en vernieuwende initiatieven. Dit komt ten goede aan het creatieve milieu van de stad en staat symbool voor tolerantie een tolerant klimaat. Dit trekt de creatieve klasse aan, dat op haar beurt de creatieve en algehele economie van de stad versterkt.

De kraakbeweging kende haar hoogtepunt van 1980-1985, sindsdien zijn er veel vrijplaatsen verdwenen en ontstaan er vanaf circa 2000 zelfs vrijwel geen nieuwe meer. Door het verdwijnen van deze laboratoria en experimenteerruimtes werd zichtbaar dat vrijplaatsen door deze mogelijkheden een meerwaarde hebben voor de stad. Zij zijn het teken van stedelijke dynamiek, en verhogen bovendien de leefbaarheid op buurt- en stadsniveau. De gemeente Amsterdam erkende dit in 1999 en gaf startsein tot het broedplaatsenbeleid, dat oorspronkelijk bedoeld was om het verlies aan vrijplaatsen te compenseren (zie verder hoofdstuk 7). Broedplaatsen worden echter op een geheel andere manier tot stand gebracht (top-down) dan vrijplaatsen (bottom-up). Daarbij is een groot verschil dat er in de broedplaatsen niet gewoond mag worden. Juist deze combinatie van wonen en werken versterkt het functioneren van de plek.

4 Verdwijnen van vrijplaatsen

Allereerst wil ik in dit hoofdstuk aangeven dat met het verdwijnen van vrijplaatsen vele sociale, maatschappelijke, politieke, culturele en juridische ontwikkelingen samenhangen. In dit onderzoek zal er maar kort ingegaan worden op een aantal van deze aspecten. Gezien de tijdspanne en de aspecten waar het onderzoek zich op richt, is het helaas niet mogelijk om al deze ontwikkelingen uitvoerig te onderzoeken en beschrijven. Als we echter kijken naar de levensvatbaarheid van vrijplaatsen in de toekomst, is het van belang om eerst uiteen te zetten wat de redenen zijn voor het afnemen van het aantal vrijplaatsen. Vooral de meest recente ontwikkeling van het repressieve landelijke beleid, het invoeren van een kraakverbod, is van grote invloed op de continuïteit van vrijplaatsen.

4.1 Oorzaken

In het onderzoek dat De Vrije Ruimte in 2001 (Breek en Graad) heeft uitgegeven, heeft men aangetoond de groei van het aantal ontstane vrijplaatsen in Amsterdam tussen 1980 en 1985 het hoogst was. Dit heeft te maken met de juridische legitimering van kraken. Vanaf 1985 is dit veranderd en is een sterk verval te zien in het aantal ontstane vrijplaatsen. Ook vond er vanaf de jaren '90 een golf aan ontruiming plaats van vrijplaatsen in Amsterdam, tevens viel de kraakbeweging grotendeels stil in Nijmegen (Breek en Graad, 2001; Gelderlander, 2010).

De meeste vrijplaatsen die nu nog altijd bestaan, en dan met name die gelegaliseerd zijn, vinden hun oorsprong tussen circa 1980 en 1985.

Het afnemen van het aantal vrijplaatsen sinds 1985 is niet eenduidig te verklaren, maar hangt samen met meerdere maatschappelijke, juridische en politieke ontwikkelingen. Kortweg zijn er een aantal verklaringen te omschrijven waarom vrijplaatsen in aantal afgenomen zijn:

- Vanaf 1985 komen er meer juridische mogelijkheden bij om krakers aan te pakken. De rechtspositie van krakers neemt met de jaren af. De meest recente ontwikkeling is het kraakverbod. Zie paragraaf 4.3;
- Enorme stijging van de onroerend goed prijzen. Mensen en bedrijven trekken weer naar de steden;
- Minder leegstand, de witte vlekken worden ingevuld. Daarbij vinden eigenaren allerlei manieren om het krakers lastiger te maken, zoals het invoeren van zogenoemde 'kraakwachten';
- Projectontwikkelaars ontdekken de oude industriële panden. Vandaag de dag hebben vrijwel alle grote panden een bestemming;
- Het maatschappelijke en politiek draagvlak neemt af: krakers komen in een negatiever daglicht te staan (o.a. beïnvloed door media en politiek, zie paragraaf 4.3.);
- Betaalbare woonruimte wordt minder belangrijk geacht;
- Behoeft aan betaalbare woonruimte minder hoog op de politieke agenda;
- De kraakbeweging slinkt door de jaren flink in omvang waardoor de capaciteit afneemt. Zij is daardoor minder in staat om druk uit te oefenen en zaken af te dwingen. Minder animo en initiatieven vanuit de samenleving;
- Grotere werkdruk bij studie en banen;
- Andere tijdsgeest: verrechtsing van de samenleving, men leeft meer individueel dan collectief;

7. Kraakwachten zijn bewakers die 's nachts en overdag de wacht houden in kraakpanden, zodat krakers geen kans hebben om een pand te kraken. Deze is immers in gebruik. Daarbij is de aanwezigheid van een persoon in het pand een barrière om een pand te kraken.

8. Leefwereld: de wereld waarin mensen leven, leren en handelen. Systeemwereld is de wereld waarin regels worden opgesteld.

- Niet-commerciële functies zijn veel minder gewenst;
- Subsidieregelingen worden ingeperkt en veel overheidsinstellingen worden geprivatiseerd;
- Systeemwereld en leefwereld zijn meer van elkaar afkomen te staan, waardoor de samenleving meer individueel gericht is geworden;
- Leefwereld wordt steeds meer gekoloniseerd door systeemwereld: regelzucht en overheidsbemoeienis is vergroot waardoor weinig ruimte is voor het spontane;
- Repressief optreden van gezag vormt barrière.

(Breek en Graad, 2001; Giese, 2010; meerdere interviews)

4.2 Kraakverbod

Op 1 juni dit jaar is de wet “Kraken en Leegstand” door de Eerste Kamer aangenomen, en zal naar verwachting per 1 oktober 2010 van kracht zijn. De kraakbeweging bestaat heden ten dage uit veel minder personen, en was niet in staat om via lobbyen en actievoeren het verbod tegen te houden. Argumenten om het kraken te verbieden zijn de verharding van de kraakbeweging en dat eigenaren de dupe zijn van kosten en schade die krakers aanrichten. (Graaf en Reijn, 2010).

Deze situatie is erg zorgelijk voor de culturele vrijplaatsen, en in het bijzonder voor het ontstaan van nieuwe vrijplaatsen. Een van de redenen dat deze vrijplaatsen konden ontstaan, was dat de financiële barrière grotendeels wegviel. Met het doorzetten van het repressieve beleid middels het kraakverbod is de kans groot dat deze plekken niet meer kunnen ontstaan. In ieder geval is de barrière om dergelijke initiatieven te nemen veel groter, en schrikt een verbod op kraken af. Daarbij hebben veel initiatiefnemers van vrijplaatsen niet de financiële middelen om een pand te kopen, en er vervolgens een vrijplaats in te realiseren.

Het is op dit moment echter nog onduidelijk hoe groot de invloed van het verbod zal zijn, aangezien door veel gemeenten aangegeven is dat zij er geen heil in zien. Meerdere steden hebben zelfs aangegeven terughoudend op te zullen treden (meerdere interviews; NRC Handelsblad, 2010, NVM 2010). Gemeenten hebben niet voldoende financiële middelen, nog mankracht hebben om het verbod te handhaven (Nagtzaam, 2010; Ravagedigitaal, 2010;).

Michael Kamp (2010) over de invloed die het kraakverbod op vrijplaatsen zal hebben:

“Veel plekken zoals Ruigoord, de Melkweg, het Paradiso, de Tivoli, kunnen nu niet ontstaan. Al deze succesvolle plaatsen zijn vanuit het kraken ontstaan. Een heel stuk erfenis uit het verleden is te danken aan de vrijheid die er was om het experiment aan te gaan. Nu de vertrutting en betutteling tot norm is verheven, is er meer ruimte voor het gemiddelde en minder ruimte voor wat daar van afwijkt.”

4.3 Conclusie

Vanaf circa 1985 is de politiek een repressief beleid gaat handhaven ten opzichte van de kraakbeweging. Deze subcultuur heeft te maken gehad met diverse maatregelen van politie en overheid waardoor zij steeds verder ingeperkt en ingekapseld werd. Een voorbeeld van inkapseling is het legaliseren van panden, waarbij ook het dilemma van institutionalisering ontstaat (afname autonomie). Het is duidelijk dat het politieke, maar ook het maatschappelijke draagvlak voor de levensstijl en waarden die deze subcultuur uitdragen met de jaren is afgenomen. Het kraakverbod kan symbolisch opgevat worden als een manier om de kraakbeweging compleet te onderdrukken. Blijkbaar wordt het uitdragen van andere levensstijlen niet meer zo getolereerd

als voorheen. En dat terwijl Nederland juist bekend staat om haar tolerante en open klimaat.

Een ander punt dat van grote invloed is bij het verdwijnen en ontstaan van nieuwe vrijplaatsen, is dat de capaciteit van de kraakbeweging flink is afgenomen. Maar ook de toegenomen individualiteit heeft ervoor gezorgd dat er veel minder animo voor vrijplaatsen is in de samenleving. Door deze zaken worden vrijplaatsen niet meer afgedwongen, hetgeen essentieel is voor haar bestaan.

Bovenstaande in beschouwing genomen, lijkt het erop dat na een periode van bloei de vrijplaatsen in hun huidige vorm in de toekomst geen continuïteit zullen vinden. Er kan gesproken worden van een levenscyclus, en zitten vrijplaatsen nu in de laatste fase. En misschien is dat ook niet erg, omdat het gedachtegoed van de vrijplaatsen wordt gedwongen om uit te wijken naar nieuwe, creatieve oplossingen. Een nieuw fase in de levenscyclus.

DEEL II: Levensstijl

5 Levensstijl in vrijplaatsen

Een levensstijl of levenswijze is de manier waarop een individu zijn of haar leven leeft en inricht. Aan deze levensstijl liggen allerlei zaken ten grondslag die het dagelijks leven en de subculturele uitingen bepalen. De levensstijl bepaalt in grote mate waarop we in het leven van alledag keuzes maken, bijvoorbeeld wat we eten, kopen of waar we op vakantie gaan. Zoals S. Miedema (1997) stelt, is 'levensstijl' een relationeel en dynamisch begrip, omdat het contrasterende groepen mensen en een beoordeling daarvan aan de hand van de eigen levensstijl teweeg brengt. Buiten identificatie en identiteit, leidt het ook tot afstand, generalisaties en culturele stereotyperingen.

In dit hoofdstuk zal de levensstijl die in het algemeen in vrijplaatsen wordt uitgedragen beschreven worden.

5.1 Waarden, normen en gedragingen

Hieronder wordt uiteengezet aan welke levensstijl voornamelijk uiting wordt gegeven in vrijplaatsen, en hoe deze tot uiting komt.

Levensstijl

De interesse van vrijplaatsbewoners en -gebruikers gaat in het algemeen uit naar een bohemien⁹ en hedonistische¹⁰ levensstijl. Dit komt vooral tot uiting in de drang naar het leven zelf inrichten en de gewenste hoge mate van zelfinitiatief en zelfwerkzaamheid (autonomie). Vrijplaatsen worden gekenmerkt door de behoefte aan experimenteren, spontaniteit en om aan vanzelfsprekendheden te knagen. Het zelf bepalen van de eigen normen en waarden, individueel beleven, vrijblijvend, vrij, avontuurlijk en artistiek leven zijn

9. Bohemien: "...een druk en actief leven en zijn avontuurlijk ingesteld. Qua karakter zijn ze zelfbewust, een beetje eigenwijs, maar ruimdenkend. Ze gaan graag hun eigen gang en doet dingen vaak net wat anders dan anderen. Vrijheid en flexibiliteit zijn belangrijk, ook in het werk en ze zijn en blijven graag baas over hun eigen tijd. 'Pluk de dag' is een belangrijk levensmotto. Ze wonen het liefst in een (grote) stad; ook een huurwoning komt zeker in aanmerking. Stedelijk wonen vinden ze interessant omdat ze hun eigen gang kunnen gaan, vanwege de anonimiteit, maar ook vanwege de vele mogelijkheden die een stad biedt, de continue levendigheid en de mogelijke activiteiten. Hun creatieve en eigenzinnige karakter komt duidelijk tot uitdrukking in hun woonwensen" (SmartAgent Company in Kraat, 2007, p. 29).

10. Onafhankelijk onderzoeksbureau Motivaction heeft uit onderzoek acht algemene levensstijlen weten te onderscheiden. De postmoderne hedonist is er hier een van. Hun definitie hiervan komt overeen met wat de hedonistische levensstijl inhoud. "Postmoderne hedonisten zijn pioniers van de beleviscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden. Ambities: vrij zijn, leven in het hier en nu, nieuwe ervaringen opdoen, onafhankelijk zijn. Leefstijl: impulsief, avontuurlijk, vrijblijvend, kunst en (populaire) cultuur, ervaringsgericht. Sociaaldemografisch: evenveel mannen als vrouwen, meer jongeren, meer hoogopgeleiden, alle inkomensniveaus." (Motivaction in Kraats, 2007, p. 30)

belangrijke behoeften. De wil om in het hier en nu te leven komt tot uiting in het kiezen voor kraken en vrijplaatsen, aangezien dit plekken zijn die veelal van tijdelijke aard zijn.

Maatschappij-kritisch

Het breken met de gevestigde orde, morele en sociale conventies komt terug in het sociale en maatschappelijke aspect in vrijplaatsen. In de jaren '80 werd de ideologie van de kraakbeweging naast de woonproblematiek uitgebreid. Zij richtte zich ook op thema's zoals autoriteit in het algemeen, onderdrukking, discriminatie, milieuvervuiling, bio-industrie etc. Vandaag de dag vinden veel organisaties, activiteiten en initiatieven die zich met o.a. bovenstaande thema's bezighouden een plaats in kraakpanden en vrijplaatsen. Voorbeelden hiervan zijn lezingen, eetcafés, filmvertoningen, debatten etc. Ook het feit dat men niet op commerciële basis haar activiteiten aanbiedt is een maatschappij-kritisch punt. (meerdere interview; Breek en Graad, 2001).

Collectivisme

Naast bovengenoemde maatschappelijke thema's, zijn collectiviteit, saamhorigheid, solidariteit en gezamenlijkheid erg belangrijke factoren die terugkomen binnen de kraakbeweging. Men begeeft zich in een groep met gelijkgestemden, die allen naar eigen inzicht het leven in willen richten. Men kan in de vrijplaatsen elkaar motiveren, inspireren en juist door samenwerking succes boeken. Daarbij ontstaan juist door de hoeveelheid van functies die in vrijplaatsen samenkomen kruisbestuivingen tussen disciplines. Deze kunnen vernieuwende kunstvormen en projecten teweeg brengen (Giese, 2010).

In de interviews gaven meerdere mensen aan dat zij ook niet zozeer iets terugverwachtten voor hun inzet, behalve dat mensen enthousiast werden, en ze iets leuks of goeds voor

elkaar hadden gedaan en anderen motiveerden (meerdere interviews)

Politieke betrokkenheid

Politiek en kraken zijn twee termen die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Kraakpanden en vrijplaatsen bieden veelal een kritische blik op de huidige politieke ontwikkelingen en het gevoerde beleid. Het eerste voorbeeld hiervan is de woningproblematiek. Zoals besproken in subparagraaf 'Maatschappij-kritisch', zijn er later nog meer politieke en maatschappelijke thema's bijgekomen. In vrijplaatsen is op zich geen dominante aan partijpolitiek verwante stroming te onderscheiden (meerdere interviews; Breek en Graad, 2001). Er vinden vaak activiteiten plaats van uitingen van cultuur die zich tegenover de mainstream plaatsen, maar dit hoeft zeker niet altijd het geval te zijn. In de verschillende activiteiten en functies die de vrijplaatsen rijk zijn komen meerdere politieke en maatschappelijke ideeën aan bod. Zo wordt er bijvoorbeeld ook wel eens geld gedoneerd aan kleine (lokale) initiatieven, wordt er in de restaurants vaak vegetarisch/veganistisch gekookt en biedt men vaak hulp aan vluchtelingen/illegalen en zijn de prijzen en huren niet marktconform.

Vrijheid en autonomie

In dit onderzoek wordt met vrijheid een gevoel van onafhankelijkheid bedoeld, dat men zelf keuzes kan maken op het gebied van geloof, politieke stroming, wonen, werken, opvoeding (ouderlijke macht) leefvormen, levensovertuiging en levensstijl.

In vrijplaatsen heerst vooral het politieke motief van zelfbestuur en autonomie, dat geworteld ligt in de begintijd van de vrijplaatsen (Breek en Graad, 2001). Doordat er geen sturing van bovenaf is, is men vrij om zich te manifesteren

en uit te drukken zoals men dat wil. Hierdoor wordt er uiting gegeven aan allerlei spirituele, culturele, maatschappelijke, sociale en kunstzinnige ideeën en initiatieven. Doordat er allerlei financiële, bestuurlijke, commerciële barrières en sociale verwachtingspatronen wegvallen, is alles open voor eigen invulling, is men maximaal beweeglijk en kan naar hartenlust experimenteren. Door deze vrijheid kan men individueel beleven, het avontuur aangaan en genieten van het onverwachte dat vrijplaatsen bieden (Breek en Graad, 2001). Men heeft het dan ook niet zo op regelgeving, overheidsbemoeienis of sturing van buitenaf. 'Het bindmiddel is de vrijheidsdrang, dat is leeftijdsloos. Het geeft je het gevoel omringt te zijn door geestverwanten. Of men zich nu dadaïst, expressionist of non-conformist noemt.' (Hans Plomp, Ruigoord, in Breek en Graad: p. 68).

van de autonomie, zelfbeschikking, en ook al gauw van het gevoel van vrijheid. Deze aantasting van autonomie gaat ten koste van de ruimte voor experiment, en kan vernieuwing belemmeren.

5.2 Conclusie

Uit bovenstaande is te concluderen dat het gevoel van vrijheid in vrijplaatsen een essentieel aspect is. De naam 'vrijplaats' duidt dit in feite ook al aan. Juist die hoge mate van autonomie en zelfwerkzaamheid maakt deze plaatsen tot wat ze zijn. Doordat deze condities worden geschapen, is er mogelijkheid om met allerlei leef- en werkvormen te experimenteren en uiting te geven aan de eigen levensstijl en wereldbeelden. Dit gaat in tegen de mainstream en maakt de subcultuur ook een tegencultuur. Hierdoor ontstaan vaak innovatieve en vernieuwende initiatieven op allerlei vlakken, en door de lage kosten krijgen deze kans om te groeien. Zodra een vrijplaats gelegaliseerd of in enige mate geïnstitutionaliseerd wordt, valt er vaak al een gedeelte van het gevoel van autonomie weg. Men krijgt te maken met allerlei fiscale, juridische aspecten en andere vormen van regelgeving die een bureaucratische rompslomp worden. Dergelijke bureaucratische verplichtingen gaan ten koste

6 Creatieve stad

De term 'creatieve stad' en 'creatieve industrie' zijn termen die rond 2000 geïntroduceerd zijn door Charles Landry (2008) en Richard Florida (2002), die wereldwijd enthousiast ontvangen zijn door beleidsmakers. Het zijn echter containerbegrippen die op verschillende manieren ingevuld worden. Sinds de introductie worden deze theorieën actief ingezet bij stedelijke (her)ontwikkeling en het richting geven van beleid en visie van steden en landen. 'Creatieve industrie' en 'creatieve stad' gaan uit van het feit dat in dit post-industriële tijdperk creativiteit de motor is achter economische groei en versterking (Florida, 2005). Creativiteit zet namelijk vernieuwing en innovatie in werking, en vergroot op deze wijze het onderscheidende vermogen van bedrijven. Daarbij wordt creativiteit ingezet door steden om zich te profileren, en te concurreren met andere steden. Aangezien Florida's theorieën vaker terugkomen en meer ingezet worden door o.a. beleidsmakers, zal daar meer op in gegaan worden dan de literatuur van Landry.

6.1 Creatieve industrie en creatieve klasse

Allereerst zal kort uitgelegd worden wat de creatieve industrie en creatieve economie inhouden, en vervolgens wat bedoeld wordt met de creatieve klasse.

Creatieve industrie en creatieve economie

De creatieve economie is het resultaat van de creatieve industrie, die als kern heeft het creëren van betekenis en symbolische waarde voor producten en diensten. De creatieve industrie legt zich toe op het genereren van ideeën, produceren en distribueren daarvan. In Nederland vallen de sectoren kunsten, media- en entertainment industrie

en de creatieve zakelijke dienstverlening¹¹ tot de creatieve industrie. De creatieve economie is te definiëren als: "De economische benutting van cultuur en creativiteit als productiefactor die resulteert in exploiteerbare goederen en diensten". (Brinkhorst, L. en Laan, M. van der, in Mulder, 2006: p. 18)¹². In deze creatieve economie worden op een innovatieve wijze economie, creativiteit, cultuur en ontwikkeling aan elkaar gekoppeld. Er vindt kruisbestuiving plaats tussen verschillende disciplines en vakgebieden, lage en hoge cultuur komen dicht bij elkaar. Kenmerkend voor de creatieve industrie en economie is dat zij functioneert middels losse banden, tijdelijke samenwerkingen en netwerken (Franke en Verhagen, 2005; Hesselink, 2006). De creatieve industrie heeft op cultureel en economisch gebied haar eigen waarde, maar versterkt ook de dynamiek, vitaliteit en groei in andere sectoren (Hoeven, Plasterk en Heemskerk, 2009). Ook zijn kunstenaars en kleine creatieve bedrijven essentieel om een innovatief klimaat te stimuleren om een gevarieerde economie tot stand te laten komen (Rambonnet, 2009).

Creatieve klasse en levensstijl

De drijvende kracht achter de creatieve industrie is de creatieve klasse¹³. (Florida, 2002). Florida geeft aan dat we ons tegenwoordig zo op creativiteit richten, omdat we op zoek zijn naar een manier om onze identiteit te vinden en te laten zien, een manier om ons te onderscheiden. Individuele identiteit wordt niet meer afgemeten aan het aantal productieactiviteiten, maar aan de stijl van consumptiepatronen (Dulken, 2010). De consumptie is kenmerkend voor het huidige kapitalisme, waarin identiteit sterk wordt gekoppeld aan het consumptiepatroon van

11. Kunsten: beoefening van produceren van podiumkunst en scheppende kunst, theaters, concertzalen, dienstverlening voor kunstbeoefening, musea, kunstgalerieën, expositieruimten. Media- en entertainmentindustrie: uitgeverijen, fotografie, productie van films en ondersteuning daarvan, omroeporganisaties, pers- en nieuwsbureaus, productie radio en tv-programma's, vertoning films. Creatieve zakelijke dienstverlening: architectuur, technisch ontwerp, stedenbouw, reclameontwerp- en adviesbureaus, interieur- en modeontwerpers (Dulken, 2010).
12. Voor meer informatie over de creatieve industrie en creatieve stad verwijst ik naar de volgende literatuur: Landry, C. (2008), Florida, R. (2002; 2005).
13. Onder de creatieve klasse verstaat Florida (2002) twee groepen. De eerste groep is de 'Creative core', hiermee bedoeld hij dichters, schrijvers, kunstenaars, acteurs, designers, wetenschappers, filmmakers (bohemien) enz. Zij zijn veelal de procucenten (Mulder, 2006). De twee de groep 'creatieve professionals', omvat mensen uit de intensieve kennis industrieën, zoals managers, juristen en wetenschappers. In Europa wordt echter met de creatieve klasse meer de creative core bedoeld. De overheid, het onderwijs, managers en verkopers van niet-creatieve bedrijfstakken worden niet meegerekend, wetenschappers en hoogleraren echter wel (Hesselink, 2006).

een persoon, oftewel de levensstijl. Men is geïnteresseerd in inhoud en symboliek van producten en diensten. Deze roepen een betekenis op, waarop een ervaring ontstaat. Deze zijn kenmerkend voor de levensstijl die individuen erop na houden (Dulken, 2010; Florida, 2002). En creativiteit is het middel om symbolische waarde en beleving toe te voegen aan producten en diensten.

De creatieve klasse hangt veelal een hedonistische levensstijl aan gecombineerd met hard werken en actief leven. “The ideal (...) is to ‘live the life’ – a creative life packed full of intense, high-quality, multidimensional experiences.” (Florida, 2002: p. 166). Deze groep werkt hard; houdt van uitdagingen; is flexibel; privé, wonen en werken lopen door elkaar heen; individueel en onafhankelijk gericht; wil vrij zijn; heeft een redelijk hoog inkomen en zoekt (informele) plekken op waar zij het onverwachtse vinden (veelal straatcultuur). Waar openheid, diversiteit, tolerantie en verscheidenheid aan mensen, voorzieningen en ‘hippe’ en ‘trendy’ uitgaansgelegenheden te vinden zijn. Plekken waar zij op informele wijze kunnen netwerken, geïnspireerd raken en informatie uitwisselen. Bovendien is zij geïnteresseerd in het zelf vormgeven van de eigen werkruimtes. Zij zoeken dan ook veelal werkplekken die casco aangeleverd worden (Florida, 2002; 2005; Franke en Verhagen, 2005; Mulder, 2006). En deze ontmoetingsplekken en voorzieningen hebben steden dikwijls te bieden.

6.2 Creatieve stad en levensstijl

De creatieve stad is gelinkt aan de creatieve industrie en klasse. Hieronder wordt uiteengezet hoe deze zich verhouden tot het aspect levensstijl.

Theoretisch kader

In meerdere theorieën over de creatieve stad wordt beschreven dat steden altijd al broeinesten zijn geweest van creativiteit (Landry, 1995; 2008; Jane Jacobs in Florida, 2002; 2005). Het zijn plekken geweest waar verschillende rassen en culturen zich mengen, en interactie plaats vindt voor nieuwe en innovatieve ideeën, producten en bedrijven. De ‘creatieve stad’ theorie gaat uit van het feit dat economische vooruitgang van steden wordt gestimuleerd door de aanwezigheid van de creatieve klasse. Het ontwikkelen en uitdragen van onze identiteit komt ook tot uiting in de plekken die we kiezen om te wonen. De creatieve klasse is ‘footloose’, en beweegt zich gemakkelijk door banen en woonplekken. Mensen verhuizen niet meer naar bedrijven toe, maar tegenwoordig verhuizen bedrijven naar gebieden toe waar potentiële werknemers zich vestigen of willen werken (Florida, 2005). Dit bepaald waar bedrijven kiezen zich te vestigen en groeien, maar ook het combineren van mensen en banen. De aanwezige bedrijven, creatieve klasse en aanbod op het gebied van vrijetijdsbesteding en cultuur bepalen het imago van steden, en de wijze waarop zij met elkaar concurreren (Florida, 2005; Rambonnet, 2009). De aanwezigheid van de creatieve klasse maakt steden aantrekkelijk voor industrieën en bedrijven om zich te profileren (Hagoort en Kooyman, 2010). Doordat steden een bepaald imago aannemen, trachten zij een bepaald soort mensen (creatieve klasse) en bedrijven weer meer aan te trekken om de creatieve economie te stimuleren.

14. Talent: bachelor graad en hoger. Technologie: aanwezigheid innovatie en technologische industrieën. Tolerantie: toelaten en accepteren van verschillende soorten subculturen, etnische groepringen enz.

Aantrekkelijkheid

En wat bepaalt nou die aantrekkelijkheid voor de creatieve klasse?

Dit hangt volgens Florida (2002; 2005) af van drie T's: Talent, Tolerantie en Technologie¹⁴, en moet een stad aan alle drie invulling geven om creatieve mensen, innovatie te genereren en economische vooruitgang te stimuleren. Als definitie voor de ideale creatieve stad geeft hij: "Het vermogen om de punten van de technologie, cultuur, maatschappij en economie met elkaar te verbinden en zo een werkelijk creatieve wereld te scheppen waar ieder individu zijn potentieel maximaal kan verwezenlijken." (Florida in Mulder, 2006: p. 22). Tolerantie wordt bewerkstelligd door openheid en vrijheid, en vindt weergave in het straatbeeld, cultureel aanbod, vrijetijdsbesteding en de publieke ruimtes (Hesselink, 2006).

De creatieve klasse vestigt zich op plaatsen met aanwezige levensstijlen en uitingen daarvan waar zij zich mee kan identificeren. Zij hoeven echter niet eens gebruik te maken van het aanbod van alternatieve uitgaansgelegenheden en voorzieningen (zoals vrijplaatsen). De aanwezigheid hiervan duidt echter op stedelijke dynamiek en een creatief en tolerant klimaat die hen aanspreekt. Florida (2005) geeft aan dat de meest succesvolle regio's die hij onderzocht heeft alle soorten mensen welkom heet. Ze bieden een brede keus op allerlei gebieden, van wonen, werken tot uitgaan en vrijetijdsbesteding. Ook de aanwezigheid van bohemien levensstijlen en uitingen bleken een milieu te scheppen dat talent en technologische industrieën aantrekt (Hesselink, 2006; Florida, 2005).

Nederland, en dan specifiek Amsterdam, staat internationaal gezien bekend om haar tolerantie en open klimaat. De afgelopen jaren verliest zij echter aan terrein op dit gebied middels sociale en politieke ontwikkelingen, die een slechte invloed hebben op de creatieve industrie (Florida in Franke

en Verhagen, 2005; Hesselink, 2006). In Amsterdam komt van heel Nederland de creatieve stad het meest tot bloei. De woningmarkt zit echter op slot, hetgeen een groot probleem is voor het aantrekken van de creatieve klasse. Ook in andere grote steden is dit een groeiend probleem (Franke en Verhagen, 2005; Duivenvoorden, interview 13-07-2010).

Landry (in Mulder, 2006) geeft aan dat er zeven factoren aanwezig moeten zijn om een creatieve stad te vormen: creatieve mensen, menselijke diversiteit die toegang heeft tot talent, intentie en leiderschap, een openhartige cultuur, een sterke positieve lokale identiteit, stedelijke gebouwen en faciliteiten, en de mogelijkheid tot netwerken. Hij spreekt niet zozeer in termen van creatieve klasse, maar dat de aanwezigheid van een breed scala aan cultuurmiddelen een grondstof is voor een creatieve meerwaarde voor een stad (Mulder, 2006). Dit is het creatieve milieu^{tt} dat een 'flow' van creativiteit op gang brengt.

Volgens Landry versterkt de aanwezigheid van creatieve milieus de aantrekkelijkheid van de stad. Creatieve milieus zijn fysieke plekken waar een uiteenlopende groep mensen van ondernemers, intellectuelen, sociaal-activisten, kunstenaars, bestuurders, studenten en wetenschappers elkaar kunnen ontmoeten. Tevens zijn zij daar in staat om te opereren in een 'open-minded', kosmopolitische context en waar face-to-face interactie kan resulteren in nieuwe ideeën en innovatie (Landry in Mulder, 2006). De voorwaarden voor een creatief milieu zijn: diversiteit, 'mixed people', 'sense of security', en cultureel erfgoed.

Als we Landry en Florida aan elkaar koppelen, kan gesteld worden dat de creatieve klasse onderdeel is van dit creatieve milieu, en zich aangetrokken voelt door de aanwezigheid van andere creatieve milieus.

15. "Een plaats die alle benodigdheden bevat in termen van 'harde' en 'zachte' infrastructuur om een stroom van ideeën en vondsten op gang te brengen." (Landry in Mulder, 2006: p. 27). De harde infrastructuur bevat o.a. gebouwen, instanties, opleidingen, culturele instellingen en andere face-to-face ontmoetingsplaatsen. De zachte infrastructuur omvat o.a. hoogopgeleide, flexibele beroepsbevolking, dynamische denkers, scheppers en uitvoerders, mogelijkheden voor excentriekelingen om zich te ontplooien. Het is het systeem van sociale netwerken en associatieve structuren die de stroom aan ideeën op gang brengen.

Ontmoetingsmomenten

Urry (in Mulder, 2006) geeft nog drie voorwaarden waarom de creatieve klasse zich aangetrokken voelt tot het stadsleven.

De mate waarin en de manier waarop ontmoetingsmomenten aangeboden worden maakt de ene stad aantrekkelijker dan de andere. Het gaat om: face-to-face, face-the-place en face-the-moment. Bij face-to-face contacten gaat het om toevallige of geplande ontmoetingen waar fysiek een-op-een contact cruciaal is. Face-the-place gaat uit van een confrontatie tussen een persoon en de fysieke omgeving, daar tegenover staat face-the-moment, waar het vooral gaat om grootschalige evenementen.

Doordat de creatieve klasse steeds meer functies zoals wonen, werken en leven door elkaar heen laat lopen, heeft zij ook behoefte aan plekken en structuren die deze functiemenging bieden en verschillende soorten ontmoetingen tot stand kunnen brengen. Door functiemenging in publieke ruimtes vorm te geven wordt diversiteit tot stand gebracht. Daarbij ontstaat innovatie door expertise die in verschillende sectoren zijn ingedeeld samen te voegen (Eckhardt, 2007).

6.3 Vrijplaatsen

Als we gaan kijken naar de plek van vrijplaatsen in de creatieve industrie en creatieve stad, zijn zij daar een wezenlijk onderdeel van. Vooral de aspecten tolerantie, 'open-minded', openheid en diversiteit zijn hierop van toepassing. Landry (2008) en Florida (2002; 2005) geven beiden aan dat jongeren (sub)culturen van belang zijn voor stedelijke dynamiek en revitalisering. Niet alleen zij, maar meerdere onderzoeken beamen en wezen uit dat vrijplaatsen en subculturen een zeer positieve invloed hebben op steden, creatieven en hun directe omgeving (Hesselink, 2006; Eckhardt, 2007; Franke en Verhagen, 2005; Verbeek, 2005,

Zeeland, 2009; Rambonnet, 2009; Giese, 2010). Hun waarde ligt in het feit dat zij voor sociale en culturele cohesie zorgen waarbinnen creativiteit kan ontstaan. Deze subculturen verwijzen naar waarden, normen, rituelen, symbolen en tekens, kortom een identiteit die vertaald is naar hun levensstijl (Zeeland, 2009.) Daarnaast resulteerde uit Florida's onderzoek (bohemia index) dat de aanwezigheid van bohemien subculturen een milieu creëert en een natuurlijke creatieve aantrekkingskracht heeft op allerlei soorten mensen, ook de creatieve klasse. Face-to-face en face-the-place momenten worden op manieren en omgevingen aangeboden die kenmerkend zijn voor deze vrijplaatsen. Daar ligt hun kracht. Op haar beurt trekt de creatieve klasse weer innovatieve bedrijven en industrieën aan (Florida, 2005). Bovendien genereren vrijplaatsen experimentele en innovatieve ideeën en initiatieven, die weer ten gunste komen aan het innovatieve klimaat van de gehele stad.

Uitgaande van de trend dat steden zich willen profileren als creatieve steden (Franke en Verhagen, 2005), zal daar dus ook openheid van de overheid naar allerlei groeperingen bij moeten horen. Daarbij geeft openheid creatieve geesten de mogelijkheid om out-of-the-box te denken en hun creativiteit optimaal te laten floreren. In het geval van de vrijplaatsen betekent dit openheid, waardering en tolerantie naar deze plekken. Daar hoort echter ook bij dat zij de autonomie moeten behouden, en niet te veel aan banden gelegd moeten worden middels regel- en wetgeving. Juist het ontbreken daarvan karakteriseert vrijplaatsen. Heden ten dage is dit bij vrijplaatsen wel waar zij regelmatig mee te kampen hebben. In deze context zou het toelaten van deze levensstijl en subcultuur voor steden een criterium kunnen zijn in hoeverre een creatieve stad er ook daadwerkelijk een is. Zegt de stad een creatieve stad te zijn, maar waarborgt zij dat ook? Creëren de beleidsmakers een stad voor enkelen, of voor velen?

6.4 Kritiek creatieve stad

De theorieën van Landry en Florida kregen wereldwijde bekendheid en gehoor van overheden, beleidsmakers, bedrijven enz. Zij zetten heden ten dage de creatieve industrie en creatieve stad in bij (her)ontwikkeling van steden en gebieden om zo de economie te versterken. Er kan gerust gesproken worden van een hype (Franke en Verhagen, 2005; Landry in Mulder, 2006).

Steden en overheden zijn vooral bezig strategieën en plannen te ontwikkelen om kunst en kunstenaars te ondersteunen met een passende 'institutionele infrastructuur' (subsidies en huisvesting, zoals broedplaatsen) (Landry in Mulder, 2006). In de definities van Landry en Florida gaat de creatieve stad echter verder dan dit. De creatieve industrie en stad gaan voornamelijk over allerlei soorten beroepen, zo ook de maatschappelijk werker, advocaat, wetenschapper en politicus die creativiteit bij hun werk inzetten. Maar de 'humuslaag' zet de creatieve innovatie en productie veelal in werking. Daarnaast zijn steden ook elkaar aan het kopiëren, terwijl volgens Landry en Florida allereerst de creatieve middelen en creatief kapitaal dat al in de stad aanwezig is herkend, gekoesterd, aangeboord en onderhouden moet worden. Steden kunnen prima een nieuwe identiteit aannemen, maar moeten daarvoor eerst kijken naar welke kracht en talent al in de stad aanwezig is. Als de creatieve stad louter als marketinginstrument ingezet wordt is dat een teken van korte termijnpolitiek. Dat levert geen duurzaamheid op en kan problemen in de stad juist complexer maken. (Franke en Verhagen, 2005; Landry in Mulder, 2006; Florida, 2005). De gemeente zal bij het creëren van creatieve steden een andere houding aan moeten nemen, en kan samen met projectontwikkelaars een rol in spelen in het ontwikkelen van creatief kapitaal en creatieve middelen (Franke en Verhagen, 2005). De gemeente kan beter bestaande regelingen

afstemmen op de behoeften van de creatieve industrie en creatieve klasse, en dus ook investeren in een breed en gevarieerd kunst- en cultuuraanbod. Zo heeft zij behoefte aan functiemenging, en zijn wonen, werken, publieke functies, wet- en regelgeving nu nog erg gescheiden. Bovendien kan niet elke stad omgevormd worden tot creatieve stad. Dit is afhankelijk van haar verleden op het gebied van sociale, maatschappelijke, fysieke, economische en politieke ontwikkelingen. Deze hebben de stad een eigenheid en identiteit gegeven (Hesselink, 2006).

Ten slotte zetten kunstenaars en krakers het proces van gentrification in werking (zie paragraaf 3.2.) (Zeeland, 2009; Rambonnet, 2009). Gentrification heeft echter een destructief effect op de diversiteit van een gebied waar het zich voordoet (Rambonnet, 2009). De pioniers die het proces in werking hebben gezet zijn door de stijgende onroerend goed prijzen vaak gedwongen om te vertrekken, omdat dit niet-kapitaalkrachtige mensen en partijen betreft. Florida (2005) geeft aan dat bij gentrification een uit-migratie plaats vindt van deze bohemians. Deze uit-migratie is destructief, omdat het ten koste gaat van de differentiatie en heterogeniteit van functies die de pioniers het gebied karakteriseerden en aantrekkelijk maakten (Rambonnet, 2009; Jacobs in Rambonnet, 2009). Door gentrification wordt een subcultuur geleidelijk getransformeerd in een design- en lifestylecultuur (Hesselink, 2006).

6.5 Conclusie

Opvallend is dat de levensstijl van de creatieve klasse en vrijplaatsensubcultuur erg op elkaar lijken. Er kan gesteld worden dat de vrijplaatsen een voorloper zijn geweest op het gebied van de benodigde infrastructuur van de creatieve industrie, aangezien de creatieve klasse zich ook kenmerkt door hedonistische normen, waarden en behoeften. In het kader van de creatieve industrie dient de vrijplaats zelfs als katalysator. Haar aanwezigheid genereert allerlei culturele, sociale en financiële ontwikkelingen en innovaties, die de creatieve en algehele economie versterken. Dit gebeurt middels de unieke en eigenzinnige manier waarop zij face-to-face en face-the-place ontmoetingsmomenten aanbiedt. Om de functie van katalysator zo goed mogelijk te kunnen vervullen, zullen vrijplaatsen met hun subversieve en eigen karakter en al getolereerd moeten worden. Zo wordt een creatieve stad voor velen gecreëerd.

Aan de creatieve stad wordt steeds vaker vorm en richting gegeven in stedelijke (her) ontwikkeling en beleidsnota's. Doordat er echter sprake is van een hype zijn steden geneigd elkaar te kopiëren. De creatieve stad gebruiken als marketingmiddel bewerkstelligt echter geen duurzaamheid op de lange termijn. Het broedplaatsenbeleid is in Nederland een voorbeeld van vorm geven aan de creatieve stad. Daarmee wordt in veel gevallen echter getracht om de creatieve klasse naar steden te trekken, in plaats van dat eerst gekeken wordt naar welke creatief kapitaal en creatieve middelen al aanwezig zijn. Het is namelijk beter om de culturele basisinfrastructuur eerst te ontdekken, ontwikkelen en versterken. Als vrijplaatsen vervangen worden door broedplaatsen en nog altijd verdwijnen, lijkt het erop dat het belang van dit creatief kapitaal nog niet erkend is.

7 Broedplaatsen

7.1 Historie

Zoals eerder in hoofdstuk 3 is aangestipt, is het aantal vrijplaatsen onder het repressieve beleid van de overheid vanaf 1985 flink afgenomen. Als antwoord gingen in Amsterdam vrijplaatsen samenwerken in 1998. Zij maakten de politiek bewust van de (culturele) waarde van vrijplaatsen voor Amsterdam, en profileerden zichzelf als creatieve ondernemers (Breek en Graad, 2001). De gemeente Amsterdam zag dat de stad versuften en erkende dat vrijplaatsen een grote groep mensen aantrok die een bijdrage leveren aan het culturele klimaat en diversiteit van de stad (Rambonnet, 2009; Breek en Graad, 2001). Op grond van dit besef werd in 1999 het startsein gegeven voor het broedplaatsenbeleid in Amsterdam, dat tot op heden wordt gewaarborgd door Bureau Broedplaats.

Ook in andere delen van het land werd een broedplaatsenbeleid ontwikkeld door gemeenten, en diende Amsterdam als voorbeeld (Holst Pellekaan, 2006; Franke en Verhagen, 2005). In het verlengde van dit beleid werden niet alleen bestaande vrijplaatsen gelegaliseerd en ondersteund, maar ook nieuwe broedplaatsen gecreëerd.

7.2 Doel en functie broedplaatsenbeleid

Kort gezegd is het doel van de broedplaatsen om in goedkope werkruimten te voorzien voor creatievelingen werkzaam in allerlei uiteenlopende kunstdisciplines. Sargentini geeft de volgende definitie van een broedplaats: "...culturele laboratoria waar jonge cultuur-makers en -belevers elkaar op intrinsieke gronden ontmoeten, ondersteunen en motiveren in elkaars nabijheid, activiteit en ambitie" (in Mulder, 2006: p. 41). Door kunstenaars en cultuurproducenten onder te

brengen in één pand ontstaat synergie en kruisbestuiving, hetgeen basisingrediënten zijn voor het ontstaan van innovatie in creatieve milieus (Eckhardt, 2007).

Circa tien jaar later is het karakter van het broedplaatsenbeleid veranderd, zeker met de groeiende populariteit van Florida en Landry's theorieën over de creatieve stad. In Amsterdam, maar ook in andere steden van het land heeft het beleid zich op verschillende manieren ontwikkeld. Het wel of niet hebben van een broedplaatsenbeleid en de invulling daarvan, is per stad anders (meerdere interviews; Eckhardt, 2007).

In Amsterdam leefde vooral de ambitie om het model van de vrijplaatsen en de daarbij behorende subcultuur over te nemen en ondersteunen (Rambonnet, 2009; Braamhaar, interview 17-06-2010). Na verloop van tijd kwamen de termen creatief ondernemerschap en creatieve industrie steeds meer in opkomst. De broedplaatsen werden steeds meer in verbinding gebracht met deze termen en zijn een uiting geworden van gemeentelijk beleid om deze vorm te geven. Broedplaatsen voorzien in een behoefte aan betaalbare werkruimte voor de creatieve sector, en geven startende kleine bedrijven en creatieven een springplankmogelijkheid om verder te groeien. Tevens vergroten zij de aantrekkelijkheid van de creatieve klasse, omdat zij tekenen zijn van creatieve milieus en stedelijke dynamiek.

7.3 Kritiek broedplaatsenbeleid

Sinds het eerste broedplaatsenbeleid in Amsterdam, is dit op verschillende manieren ontvangen door de creatieve sector. Enerzijds is het goed ontvangen, anderzijds heeft het woord 'broedplaats' voor sommigen een negatieve lading

(Hesselink, 2006). Bij het opzetten van broedplaatsen ontstaat namelijk een paradox: hoe kan stedenbouw en planologie, voornamelijk gericht op regelen, creatieve milieus realiseren? Deze zijn per definitie allergisch voor regelgeving en bemoeienis van buitenaf (Sander en Boelens in Mulder, 2006). Broedplaatsen worden namelijk van bovenaf geïnitieerd (top-down) en niet van onderaf (bottom-up) zoals vrijplaatsen oorspronkelijk tot stand kwamen. En juist dit eigen initiatief is van cruciaal belang. Een vrijplaats ontstaat organisch, dat is de levenskracht en vitaliteit ervan (Eckhardt, 2007; Kamp, interview 15-06-2010). Daarnaast stellen Sander en Boelens terecht dat deze top-down benadering vaak leidt tot regelzucht, een voorbeeld hiervan is de NDSM-werf broedplaats¹⁶. Het broedplaatsenbeleid kan kruisbestuiving in broedplaatsen zelfs ook belemmeren, hetgeen afhankelijk is van de inhoudelijke inmenging van de gemeente.

“Vrijplaatsen ontstaan bij de gratie dat er geen regels zijn.” (Gilde van Woonwerkpanden aan het IJ in Pieterse, 2002).

De vrijplaatsensubcultuur lijkt door de regelzucht ingekapseld te zijn door beleidsmakers, geïnstitutionaliseerd doordat middels legalisatie hen allerlei regel- en wetgeving werd opgelegd om continuïteit te vinden.

Door het broedplaatsenbeleid is de vrijplaats ‘genormaliseerd’, gecoöpteerd en omarmd door de mainstream, en gelegitimeerd onder het mom van kunst en cultuur. Alternatief is verheven naar hip en trendy (Giese, 2010; Mulder, 2006). De T van Tolerantie van Florida (2005) komt hier wederom aan te pas. Beleidsmakers lijken vooral de creatieve klasse, en dan met name de creatieve professionals en kenniswerkers, aan te willen trekken. Er lijkt sprake te zijn van een soort ‘schijn tolerantie’ oftewel repressieve tolerantie (Hesselink, 2006; Kamp, interview 15-

06-2010). Enerzijds willen beleidsmakers de voordelen van vrijplaatsen inzetten, maar anderzijds ook de controle houden over invulling van gebieden. Hierdoor verliest creativiteit aan regelzucht en vertrutting. Waar eerst het broedplaatsenbeleid de subcultuur gedeeltelijk tegemoet kwam, neemt zij haar tegelijkertijd de wind uit de zeilen door haar te depolitiseren (Pieterse, 2002).

Met het broedplaatsenbeleid is de spontaniteit van de subcultuur van de vrijplaatsen verdwenen, de ontstane monocultuur heeft eerder projectontwikkelaars en andere partijen, dan kunstenaars aangetrokken (Mulder, 2006). Veel broedplaatsen richten zich namelijk maar op één of twee kunstdisciplines. Bovendien wordt er in broedplaatsen niet gewoond, terwijl juist de face-to-face mogelijkheden één van de voorwaarden waren van de innovatieve kracht van vrijplaatsen. Ten slotte richten broedplaatsen zich vooral op kunst en cultuur. Veel maatschappelijke en sociale elementen die in de vrijplaatsen aan bod komen, krijgen minder of geen nadruk in de broedplaatsen. Het zijn heuse gemeenschappen, die zijn ontstaan door de diversiteit aan disciplines en functies die in de vrijplaats aanwezig zijn (Eckhardt, 2007).

“...het blijft een ambtelijk orgaan met een ambtelijke benadering. En daar zit een bepaalde mate van normatieve regulering in, die goed is voor het broeden, maar niet voor een vrijplaats.” (Kamp, interview 15-06-2010).

7.4 Gevolg broedplaatsenbeleid voor vrijplaatsen

Door de komst van het broedplaatsenbeleid is er een tendens te zien van vrijplaatsen die steeds meer naar de rafelrand van de steden worden geduwd (Mulder, 2006; Breek en Graad, 2001). Een reden hiervan is het gentrificationproces dat zich daardoor heeft voorgedaan. Daarnaast hebben

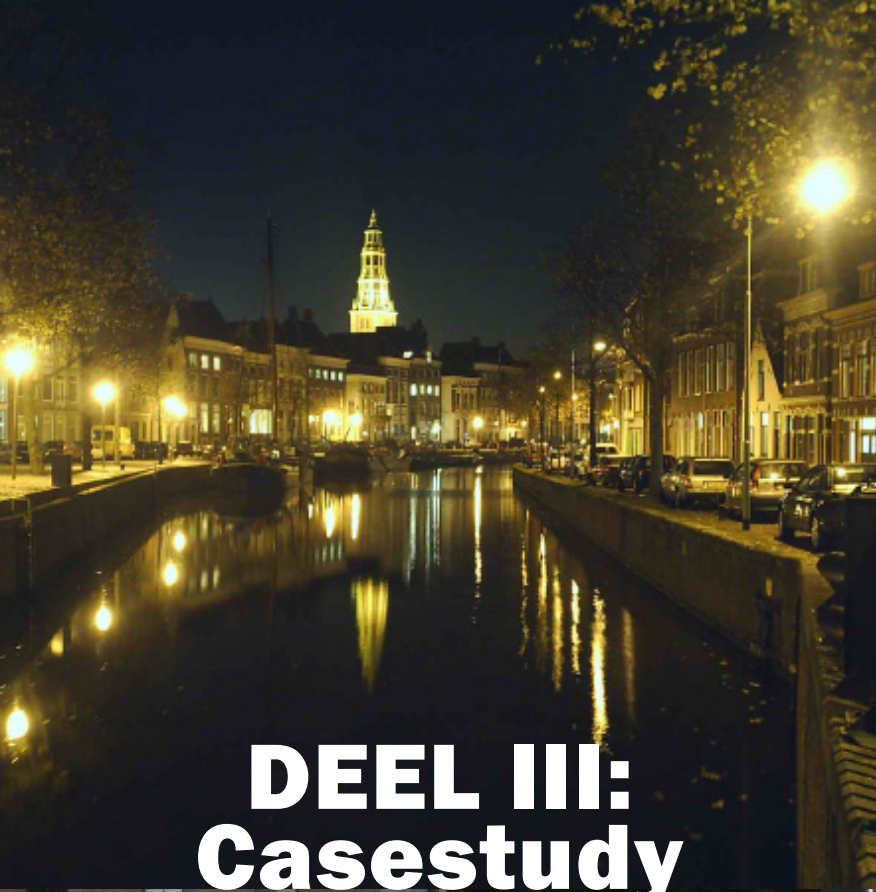
16. In zijn onderzoek naar deze broedplaats heeft Rambonnet (2009) vastgesteld dat zich daar het proces van gentrification en vernietigende coöptatie heeft voorgedaan. Gaandeweg is de broedplaats geïnstitutionaliseerd door overheidsbemoeienis en een niet-transparante en niet-democratische was. De Vrije Ruimte

vrijwel alle grote leegstaande panden die niet aan de rafelranden liggen een bestemmingsplan. De witte vlekken zijn ingevuld, waardoor er bijna geen ruimte meer is in de steden om nog vrijplaatsen op te richten (Kamp, interview 15-06-2010; Duivenvoorden, interview 13-07-2010). Door de trend om leegstaande panden tijdelijk in te vullen met creatieven, is de noodzaak van vrijplaatsen afgenomen. Het broedplaatsenbeleid heeft de storm van verlies gekalmeerd, maar zolang het broedplaatsenbeleid er is zullen vrijplaatsen nog moeilijker gedoogd worden (Kamp, 15-06-2010). “Als er veel vrijplaatsen zouden zijn zoals vroeger, dan zouden er helemaal geen broedplaatsen zijn, die bestaan omdat er nauwelijks vrijplaatsen zijn.” (Duivenvoorden, 13-07-2010).

Institutionalisering en regelzucht van de politiek hebben invloed op het afzwakken van idealen. De vrijheid om tot spontane, innovatieve ontplooiing te komen is door het broedplaatsenbeleid aan banden van de culturele productie gelegd (onderzoek UvA in Mulder, 2006). Amsterdam heeft gaandeweg haar beleid geherformuleerd en richt zich niet langer op de inhoudelijke kant. Hoe het broedplaatsenbeleid zich in andere delen van het land precies ontwikkeld heeft, is niet onderzocht. Ik kan daar op dit moment geen concrete uitspraken over doen. Echter, ook daar lijkt het erop dat de noodzaak van vrijplaatsen middels het broedplaatsenbeleid is afgenomen (meerdere interviews). Ook de noodzaak tot autonomie die in vrijplaatsen heerst, is met de opkomst van de creatieve stad en zijn creatieve milieu verdwenen doordat er een economische en stedelijke focus op kunstenaars is komen te liggen (Mulder, 2006). Het hebben van broedplaatsen en vrijplaatsen zouden geen concurrentiefactor tussen steden moeten zijn. Een stad zou zich beter af kunnen vragen wat de stad kan doen om het creatieve kapitaal te behouden, dan hoe creatief kapitaal ingezet kan worden voor de stad (Sander en Boelen, in Mulder, 2006).

7.5 Conclusie

Dit hoofdstuk heeft aangegeven dat broedplaatsen zeker niet hetzelfde zijn als vrijplaatsen. Waar het broedplaatsenbeleid startte ter compensatie van het verlies aan vrijplaatsen, heeft zij zich door de jaren heen ontwikkeld als een beleidsinstrument voor de creatieve stad en creatieve industrie. Broedplaatsen verdrijven de vrijplaats, en de noodzaak van deze plekken lijkt daardoor afgenomen te zijn. Broedplaatsen zijn echter geen vervanging voor de vrijplaatsen. De broedplaatsen hebben hun waarde, maar de vrijplaatsen ook. Elk dienen zij andere functies in een stad, en komen zij allen ten goede aan de heterogeniteit en het creatieve klimaat. Als beleidsmakers zich voornemen om hun stad te profileren als creatieve stad, zal zij aan de voorwaarden van tolerantie, openheid, diversiteit jegens subculturen moeten voldoen. Steden die het meest succesvol waren op dit gebied, kenmerkten zich door een hoge aanwezigheid van deze elementen. Zonder deze subculturen en het tegenwicht dat zij bieden, versuft een stad en zal de creatieve klasse zich minder aangetrokken voelen door het minder tolerante klimaat. Bij het tolereren van vrijplaatsen hoort ook dat de eigenheid en het toelaten van de wetmatige dynamiek subversief moet blijven.

DEEL III: Casestudy

8 Vier steden, vier vrijplaatsen

Voor dit onderzoek zijn in totaal vier vrijplaatsen verdeeld over Nederland uitgekozen om nader te bestuderen als casestudy. De vier steden en vrijplaatsen zijn: Ruigoord, Amsterdam; De Illusie, Den Haag; De Grote Broek, Nijmegen en Landbouwbelaag in Maastricht.

Een lijst van de gesproken personen en hun functies zijn te vinden in de literatuurlijst.

8.1 Amsterdam

Amsterdam is dé stad van Nederland die bekend staat om haar tolerante en open klimaat. Zij is dan ook voorloper op het gebied van het broedplaatsenbeleid en de creatieve industrie en stad. Ruigoord is de oudste vrijplaats van Nederland (gekraakt in 1973) en in 2000 gelegaliseerd.

Ruigoord

Verleden - heden

Volgens Michael Kamp (interview 15-06-2010) is Ruigoord wel veranderd, maar is zij door de legalisatie wel opener geworden voor allerlei doelgroepen, het betekende een renaissance voor Ruigoord. Zij kreeg het gehele dorp toen in handen, en is zich veel meer moeten gaan verhouden tot de buitenwereld. Ze heeft echter ook autonomie verloren, omdat samen met die legalisering allerlei bureaucratische werkzaamheden kwamen kijken. Heden ten dage staan de beginidealen van Ruigoord staan nog steeds overeind, ze zijn echter van gekraakt hippiedorp naar een cultureel bedrijf, met een bedrijfsvoering en goed georganiseerde bedrijfsstructuur geëvolueerd.

Toekomst Ruigoord

Doordat de samenleving sinds 1973 sterk veranderd is, geeft Michael Kamp (interview 15-06-2010) aan dat Ruigoord zich op een hele andere manier moet verhouden tot de buitenwereld, wil zij blijven bestaan. Politiek en media zijn hen echter goed gezind, ook in het kader van de creatieve industrie. Om Ruigoord te laten voortbestaan zoals zij is, heeft zij behoefte aan draagvlak, interactie en uitwisseling, zeker ook met de buitenwereld. “Ruigoord heeft vooral nodig om te blijven bestaan zoals zij is, door door te gaan met zich te manifesteren, door te gaan met originele nieuwe creatieve ideeën, draagvlak en aansluiting blijven onderhouden met media, politiek en zeer zeker ook met jonge generaties.” (Kamp, interview 15-06-2010). Er dreigt namelijk het gevaar dat Ruigoord, en vrijplaatsen in het algemeen een gesloten gemeenschap worden. Het is voor Ruigoord van belang dat zij open blijft en de banden met de buitenwereld onderhoudt.

Toekomst vrijplaatsen

Om vrijplaatsen te laten voortbestaan moeten zij zorgen dat ze zichzelf op de kaart zetten, open blijven en hun waarde afdwingen. Het beleid moet op haar beurt ruimte blijven bieden voor experimentele culturele uitingen. Vrijplaatsen hebben namelijk vrijheid nodig om zich te ontwikkelen. Dat stelt hen in staat om op een organische manier tot stand te komen. “Vrijheid is de mogelijkheid om jezelf te zijn, zowel zintuiglijk als innerlijk de ruimte te hebben om ook de uitzonderlijke en minder uitgesproken kanten van het leven te ervaren.” (Kamp, interview 15-06-2010).

Creatieve stad Amsterdam

Broedplaatsenbeleid

Dat Amsterdam de waarde van vrijplaatsen inziet, is duidelijk. Het broedplaatsenbeleid vindt namelijk haar oorsprong in Amsterdam, en wordt gewaarborgd door Bureau Broedplaatsen.

Zij realiseert betaalbare huisvesting voor kunstenaars en culturele bedrijven. Eerst betrof dit vooral gekraakte locaties voortzetten. Nu is dat uitgebreid naar een combinatie van bestaande vrijplaatsen die ondersteuning krijgen en het realiseren van nieuwe plekken. Bureau Broedplaatsen richt zich op het eenmalig beschikbaar stellen van de financiële middelen om panden te faciliteren (Braamhaar, 17-06-2010). Vrijwel iedereen kan bij Bureau Broedplaatsen aankloppen om een broedplaats op te richten. Van individuele kunstenaars tot projectontwikkelaars. Het ambtelijk orgaan stelt wel eisen aan broedplaatsen voor het genereren van output op sociaal, economisch, maatschappelijk en cultureel niveau. Daarnaast moeten de huurders de vrijheid krijgen om voor zelfbeheer en zelfbeschikking van de broedplaats te kiezen. Deze punten heeft zij overgenomen uit het model van de vrijplaatsen. Aangezien de broedplaatsen zelf mogen bepalen hoe ze aan deze eisen vorm geven, bestaan er allerlei broedplaatsen in alle vormen en maten. Ook meer commercieel gerichte vrijplaatsen, of een mix van profit en non-profit bedrijven.

Waarde van vrijplaatsen

Bureau Broedplaatsen en de Gemeente Amsterdam hebben ingezien dat om de creatieve klasse aan te trekken zij alles aan moet bieden op cultureel vlak. Het behoud van de subcultuur acht zij waardevol om een breed en divers aanbod in de stad te houden omdat zij ten goede komt aan de heterogeniteit.

“Als vrijplaatsen verdwijnen is het ook een aderlating van je stad! Dat soort plekken zijn toch belangrijk, is ontzettend zonde als ze verdwijnen. (...)Als Ruigoord bijvoorbeeld zou verdwijnen kun je dat wel compenseren door een nieuwe plek te maken, maar dat is niet hetzelfde. Al deze plekken hebben een eigen kwaliteit, dat los je niet op door zomaar een nieuwe plek te maken” (Braamhaar, interview 17-06-2010)

Externe expert over de toekomst van vrijplaatsen
 Eric Duivenvoorden (interview 13-07-2010) van De Vrije Ruimte¹⁷ geeft aan dat je van de overheid niet kan verwachten dat zij vrijplaatsen creëert, dat is een contradictio interminis. Zoiets moet uit de samenleving zelf komen. Vrijplaatsen zijn bovendien altijd tijdelijk, hetgeen belangrijk is voor de dynamiek die ze nodig hebben. Het is dus ook goed als ze niet voor altijd op dezelfde plek blijven. Dan bestaat namelijk al gauw het gevaar dat ze inslapen, zoals met veel gelegaliseerde panden is gebeurd. Met het oog op de huidige ontwikkelingen rondom kraken zullen vrijplaatsen in de toekomst volgens Duivenvoorden dan ook zeker op een meer georganiseerde manier tot stand komen. Het kraakverbod gaat wel negatieve invloed hebben, maar is niet desastreus. Men zal zich meer toe moeten leggen op het sluiten van compromissen, plannen maken en op een meer ondernemende manier te werk gaan. Over het belang van vrijplaatsen geeft hij aan dat zij belangrijk zijn voor de doorstroming en dynamiek van de stad vanaf de onderkant. Nationaal gezien staan politici volgens Duivenvoorden momenteel vrij positief tegenover kraken en vrijplaatsen. Zeker met het oog op de creatieve industrie hebben zij wel behoefte aan dit soort plekken. Zij moeten echter wel vanuit de samenleving afgedwongen worden, en dat gebeurt op dit moment weinig.

8.2 Den Haag

Na 15 is De Illusie, de oudste vrijplaats van de stad in Den Haag, mei dit jaar ontruimd. De Gemeente Den Haag lijkt nog niet erg overtuigd te zijn van de waarde van vrijplaatsen.

De Illusie

Verleden – heden

De Illusie is nooit gelegaliseerd en heeft altijd zonder al te veel bemoeienis van buitenaf haar gang kunnen gaan. Ilse en Shireen (interview 03-06-2010) geven aan dat De Illusie altijd naar haar beginidealen is blijven streven. Toen bekend werd dat de Illusionisten het pand uit moesten, hebben zij getracht bestaansrecht te bewerkstelligen in het kader van het broedplaatsenbeleid. Dit werd echter niet aangenomen, omdat de politiek van mening was dat zij niet zo veel met kunstenaars van doen hadden als zij beweerden. Er werd namelijk ook uiting gegeven aan sociaal-maatschappelijke functies. Vele culturele instellingen in Den Haag hadden hun steunbetuiging voor de vrijplaats gegeven, maar dit alles mocht niet baten en zij moest vertrekken. In 2005 viel De Illusie wel onder het broedplaatsenbeleid, inmiddels is dat herzien. Den Haag wil Culturele Hoofdstad van 2018 worden, en in de hoofden van de beleidsmakers komt De Illusie daar niet in voor (Ilse, interview 03-06-2010).

Toekomst De Illusie

Momenteel heeft De Illusie vooral behoefte aan nieuwe huisvesting, maar is nog niet bekend hoe zij dit kunnen verkrijgen. Shireen en Ilse (interview 03-06-2010) gaven aan dat zij om te blijven voortbestaan vooral behoefte had gehad aan draagvlak en ondersteuning van de politiek, en erkenning voor de waarde zij had en voor wat zij realiseerde.

Toekomst vrijplaatsen

Vrijplaatsen zijn op dit moment bedreigd. Ze nemen in aantal af, en het feit dat De Illusie moest verdwijnen draagt bij aan een beeld waarin de noodzaak van vrijplaatsen afneemt. Volgens Shireen en Ilse (interview 03-06-2010) hebben vrijplaatsen in het algemeen erkenning, draagvlak

17. zet zich al circa 10 jaar in voor vrijplaatsen in Amsterdam. Tevens is zij al sinds het begin betrokken geweest bij het broedplaatsenbeleid, en verzie zij dit op verzoek van de gemeente van kritisch commentaar. Daarnaast houdt zij ontwikkelingen op het gebied van kraken en vrijplaatsen in Amsterdam, en de rest van Nederland in het oog. Met de Stichting Urban Resort houdt o.a. Eric Duivenvoorden zich bezig met het opzetten van nieuwe vrijplaatsen op niet gekraakte basis, die op een georganiseerde en gestructureerde manier tot stand komen.

en ondersteuning nodig van de politiek. Met het oog op de huidige stand van zaken (o.a. kraakverbod) zullen vrijplaatsen in de toekomst waarschijnlijk op een meer georganiseerde manier tot stand zullen komen. Autonomie en vrijheid bewaren is echter wel een voorwaarde voor vrijplaatsen: "Vrijplaatsen kunnen niet bestaan in de kaders van de samenleving" (Ilse, interview 03-06-2010).

Gemeente en broedplaatsenbeleid

In het kunstenplan Wonderlijke Noodzaak 2009-2012 spreekt de gemeente wel van een broedplaatsenbeleid. Het is echter duidelijk dat zij hier heel wat anders onder verstaat dan Bureau Broedplaats. Zo staat in dit plan geen duidelijke omschrijving van wat dit broedplaatsenbeleid inhoudt. Het lijkt niet verder te gaan dan "budget broedplaats", dat maximaal € 6.000,- euro incidenteel honoreert aan kunstenaarsinitiatieven en broedplaatsen. Op de website heeft ze echter wel een definitie staan: "De gemeente verstaat onder een broedplaats een complex met werk- en oefenruimten voor kunstenaars. Soms wonen zij daar ook. In broedplaatsen is ruimte voor individuele kunstenaars en groepen om kunst te maken en te presenteren." De broedplaatsen vallen onder de portefeuille en beheer van de wethouder van Cultuur, en heeft dus geen eigen ambtelijk orgaan.

Waarde vrijplaatsen

Het is lastig om aan te geven hoe de gemeente vrijplaatsen ziet, aangezien er geen interview met een beleidsmaker is gehouden. Er zijn echter op dit gebied weinig tot geen bronnen gevonden die hier meer informatie over verschaffen. De Gemeente Den Haag heeft De Illusionisten wel een handreiking gedaan voor een aantal panden om de vrijplaats in te herhuisvesten, maar deze bleken niet werkbaar. Ook vrijplaats De Vloek in Scheveningen zou van de gemeente

begin dit jaar moeten verdwijnen. Aan deze twee voorbeelden valt te concluderen dat de gemeente niet erg tolerant is naar vrijplaatsen toe, aangezien dit de enige twee van de stad zijn. Teven stippen Westerkamp, Hijmans en Doan (2004) aan dat Den Haag niet bekend staat als progressief, tolerant en bruisend. Het feit dat de wethouder van cultuur volgens Ilse (interview 03-06-2010) De Illusie niet voor zich zag in Den Haag als Culturele Hoofdstad van 2010, geeft aan dat zij hier heel anders tegenover staan dan Amsterdam. Het karige broedplaatsenbeleid dat gehanteerd lijkt te worden lijkt ook lang niet dezelfde prioriteiten te hebben binnen de gemeente zoals in Amsterdam.

8.3 Maastricht

Landbouwbelang is de enige vrijplaats van Maastricht, en daarmee pionier op dit gebied in de stad. De Gemeente Maastricht is van mening dat zij van waarde is voor de stad.

Landbouwbelang

Verleden – heden

Naar eigen zeggen is Landbouwbelang nog steeds wat zij in het begin beoogde te zijn: een vrijplaats, waarin velen functies en disciplines samenkomen. Zij heeft een goede verhouding met de buurt en vormt met haar gemiddeld aantal bezoekers per evenement een van de grootste uitgaansgelegenheden in Maastricht. De gemeente en publieksopinie zijn Landbouwbelang goed gezind. Er komen van de gemeente zelfs regelmatig mensen langs om de vrijplaats te bezoeken voor rondleidingen e.d. (Berkers, interview 05-07-2010).

Toekomst Landbouwbelang

Om Landbouwbelang in de toekomst voort te zetten hebben zij vooral goodwill van de politiek en buurt nodig. "We draaien

niet op financiën, maar op goodwill.” (Berkers en Dekker, interview 05-07-2010; Verbeek, interview 05-07-2010). Zij geven tevens aan dat als Landbouwbelang gelegaliseerd wordt ze niet hetzelfde zal zijn, omdat er dan allerlei regel- en wetgeving om de hoek komt kijken: “...al die vrijheden waar we nu van genieten worden dan behoorlijk ingeperkt.” Dit is echter uiteindelijk onvermijdelijk, ze zullen ook meer moeten professionaliseren en reguleren als ze groter worden. Er blijkt een grote vraag vanuit het publiek naar Landbouwbelang te zijn. (Berkers en Dekker, 2010; Verbeek, 2010). Momenteel heeft ze ook behoefte aan een duidelijke visie, een goed plan voor de lange termijn.

Toekomst vrijplaatsen

Ook zij beamen dat vrijplaatsen in het algemeen bedreigd zijn, en zelf meer draagvlak moeten zien te krijgen, en vooral open blijven en niet ‘inslapen’. Daarnaast zullen krakers die in de toekomst nog willen kraken (kraakverbod) en vrijplaatsen realiseren, beter georganiseerd te werk moeten gaan.

Op het gebied van de creatieve industrie menen zij dat vrijplaatsen hoofdkwartieren zijn, ideeënfabrieken. Zij zouden als katalysator voor het opbouwen van de creatieve industrie kunnen dienen. “Charles Landry is ook een keer op bezoek geweest in Landbouwbelang, en hij vond het hier helemaal te gek. Hij zei dat dit precies is wat hij bedoelt.” (Berkers en Dekker, interview 05-07-2010). Maastricht wil ook Culturele Hoofdstad van 2018 worden, en daar heeft ze absoluut plekken zoals Landbouwbelang voor nodig. Om Culturele Hoofdstad te worden moet je voor alle subgroepen een cultureel aanbod hebben. Vrijplaatsen zijn daar essentieel voor, omdat ze bijdragen aan een divers aanbod en grenzen openbreken.

Over broedplaatsen zegt Verbeek (interview 05-07-2010) dat

zij niet zozeer gericht zijn op een subcultuur, maar vooral op werkruimte verschaffen, ze zijn zeker niet hetzelfde. “De kern, de ziel van het geheel, daar gaan broedplaatsen niet over, en vrijplaatsen wel.” (Verbeek, interview 05-07-2010).

Gemeente Maastricht

Broedplaatsenbeleid

In Maastricht is er geen broedplaatsenbeleid aanwezig, dat zal pas worden geformuleerd als daar van onderaf noodzaak voor lijkt te zijn, hetgeen van groot belang als je het hebt over vrijplaatsen.

Waarde vrijplaatsen

De politiek in Maastricht is al enige tijd van mening dat Landbouwbelang van belang is voor de stad. Men had toen echter nog niet begrepen dat de eigenheid en wetmatige dynamiek van de vrijplaats subversief moet blijven, en dus niet beleidsmatig benaderd moet worden. “Zodra je zegt dat het moet blijven wordt het ingekapseld en gezien als instituut dat behouden moet worden voor de stad, en niet als beweging dat met rust gelaten moet worden.” (Vorde, interview 06-07-2010). Maastricht heeft voor zaken als creatieve industrie en stad niet genoeg omvang in banen en mensen om dit daadwerkelijk economisch interessant te maken. Wel is creativiteit en cultuur één van de peilers geworden om de stad richting te geven in de toekomst. Het belang daarvan is ingezien, en er is voor gekozen om te streven naar de titel van Culturele Hoofdstad van 2018. Volgens Leo Zum Vorde (interview 06-07-2010) zijn vrijplaatsen van eminent belang omdat het plekken zijn waar een repertoire aan relaties mogelijk is, en deze transacties nodig zijn om ontwikkeling plaats te laten vinden. Tevens trekken zij mensen aan die een bedrijfskapitaal zijn voor de stad.

Toekomst vrijplaatsen

Zum Vorde (interview 06-07-2010) beaamt dat vrijplaatsen niet in hun huidige vorm behouden zullen worden in de toekomst, tenzij ze met grote druk en confrontatie hun bestaansrecht afdwingen. “De komende tijd zal hetzelfde kapitaal van de vrijplaatsen zich in een andere vorm voordoen, de teloorgang van vrijplaatsen wil niet zeggen dat de oerkracht die eronder zit ten onder gaat, slechts de vorm.” (Vorde, interview 06-07-2010). Ook hij denkt dat zij op een meer ondernemende manier tot stand zullen komen, en dat dit zelfs meer duurzaamheid voor creativiteit zal opbrengen.

8.4 Nijmegen

De Grote Broek is in 1984 gekraakt en samen met Extrapool de enige vrijplaatsen van de stad. De stad hanteert geen broedplaatsenbeleid meer en staat positief tegenover De Grote Broek.

De Grote Broek

Verleden – heden

Geleidelijk aan is De Grote Broek tussen 2002 en 2008 gelegaliseerd. Het pand is in 2002 aangekocht door het College van Burgemeester & Wethouders in het kader van het toenmalige broedplaatsenbeleid. De Grote Broek heeft tijdens het legalisatieproces haar organisatiestructuur en –model zo ingericht dat kosten nooit de overhand zouden nemen. Hierdoor is zij dicht bij haar grondidealen gebleven en is zij in staat gebleven om onafhankelijkheid te behouden. Tevens is in het huurcontract opgenomen dat het eigen karakter van de vrijplaats en de culturele activiteiten gehandhaafd blijven. De legalisatie heeft voor de vrijplaats gunstig uitgepakt omdat er meer uitwisseling bewerkstelligd is tussen de verschillende bezigheden die in het pand plaats vinden.

Toekomst Grote Broek

Door de legalisatie heeft zij zekerheid gekregen om voor lange termijn in het pand te kunnen blijven.

De toekomst van De Grote Broek ziet er dus goed uit. Zij is gelegaliseerd en staat bovendien op goede voet met de gemeente.

Toekomst vrijplaatsen

Over het voortbestaan van vrijplaatsen geven Michiel bij de Vaate en Stoffel Spierings (interview 02-07-2010) aan dat er ondersteuning voor deze plekken van de politiek nodig is. Zij moeten behouden worden en de ruimte krijgen om te groeien. Daarnaast valt of staat het met wat de mensen die de vrijplaats beheren doen, zij zullen zich ook actief in moeten blijven zetten op de plek en hun bestaansrecht afdwingen.

Gemeente Nijmegen

Broedplaatsenbeleid

In 2002 besloot Nijmegen een broedplaatsenbeleid te formuleren. Er werden financiële middelen vrijgemaakt, De Grote Broek werd aangekocht en drie andere bestaande broedplaatsen kregen geld toebedeeld. Bij gebrek aan helder beleid, visie en doelstelling en draagvlak bij de uitvoerende ambtenaren van dit beleid is gebleken dat dit beleid niet werkte. Daarbij stonden de broedplaatsgebruikers afwijzend tegenover inhoudelijke sturing van de gemeente en de onafhankelijke toetsingscommissie die de gemeenteraad wilde instellen. Daarbij is de helft van het beschikbare budget naar poppodium Doornroosje gegaan. Anno 2010 heeft Nijmegen geen broedplaatsenbeleid meer (Bij de Vaate en Spierings, interview 02-07-2010; Eckhardt, 2007). Wethouder Beerten (interview 16-07-2010) geeft aan dat er in de broedplaatsen geen tot weinig sprake was van synergie en dat men vooral naar binnen gericht was. En dat is niet de bedoeling. Met het huidige cultuurbeleid probeert de gemeente Nijmegen wel kunstenaars en creatieven te

stimuleren om zelf iets neer te zetten. Als er mensen met leuke plannen komen, bijvoorbeeld in tijdelijk leegstaande panden, dan wordt wel gekeken of ze daar bij kan helpen. Broedplaatsen gaat ze echter niet zelf meer creëren, daar heeft ze ook geen middelen voor.

Waarde vrijplaatsen

De wethouder geeft aan dat het hebben van vrijplaatsen goed is voor de culturele dynamiek in de stad, en dit allerlei groeperingen aantrekt (Beerten, interview 16-07- 2010). Zonder vrijplaatsen zou een stad dood worden. Maar daarnaast zet hij ook zijn vraagtekens bij het belang van vrijplaatsen voor de gehele stad Nijmegen, omdat De Grote Broek bijvoorbeeld voor een selecte groep mensen is, en redelijk naar binnen gekeerd. Volgens hem merkt de buurt daar weinig van.

8.5 Conclusie

De conclusie van dit hoofdstuk is tweeledig, namelijk een betreffende de vrijplaatsen, en een betreffende de houding van de politiek tegenover vrijplaatsen.

Vrijplaatsen

Vrijplaatsen staan er in het algemeen bedreigd voor. In de vier onderzochte vrijplaatsen zijn er twee gelegaliseerd, en zij geven aan dat zij hierdoor opener zijn geworden en zich meer moesten verhouden tot de buitenwereld. De toename van wet- en regelgeving is daardoor ook gunstig van aard, nadelig is dat het gevoel van autonomie wel verminderd. Om in de toekomst te blijven voortbestaan, zullen vrijplaatsen open moeten blijven en het gevaar om een gesloten gemeenschap te worden, zien te vermijden. Vrijplaatsen hebben behoefte aan en zijn sterk gebaat bij maatschappelijk en politiek draagvlak. Hun bestaansrecht moeten vrijplaatsen

echter ook zelf afdwingen. Bestaande vrijplaatsen moeten zelf actief energie steken in zichzelf op de kaart zetten en hun bestaansrecht afdwingen.

Met het oog op het kraakverbod moet er uitgeweken worden naar alternatieven en nieuwe vormen om nieuwe vrijplaatsen te laten ontstaan. Om die kenmerkende autonomie en vrijheid te krijgen, zal op een organiserende en gestructureerde manier te werk moeten worden gegaan.

Politiek

Alle beleidsmakers van de onderzochte steden geven aan dat zij vrijplaatsen als waardevol voor de stad beschouwen. En wel omdat zij bijdragen aan de diversiteit die een stad biedt, hetgeen essentieel is om de creatieve industrie te versterken. Als er geen vrijplaatsen zouden zijn, zal een stad versuffen, zij zijn een teken van stedelijke dynamiek, diversiteit en bieden een tegengewicht. Vooral Maastricht en Amsterdam lijken behoefte te hebben aan nieuwe vrijplaatsen. Gemeenten moeten echter ook genoeg ruimte in het beleid en de uitvoering daarvan laten, om vrijplaatsen de kans te geven te blijven bestaan in hun subversieve vorm, en hen de kans geven om ze organisch tot stand te laten komen en groeien. Broedplaatsen zijn dus niet hetzelfde als vrijplaatsen, hoewel in de interviews met beleidsmakers terugkwam dat zij vrijplaatsen en broedplaatsen wel onder dezelfde noemer vinden vallen. Meerdere steden hebben het voorbeeld van Amsterdam om een broedplaatsenbeleid te ontwikkelen overgenomen. Het heeft zich echter anders ontwikkeld en er wordt op een heel andere wijze vorm aan gegeven dan in Amsterdam. Als we kijken naar het creatieve stad verhaal, lijkt ook hier tot zover bekeken in de onderzochte steden een andere invulling aan gegeven te worden. Behalve Nijmegen, streven zij er allemaal naar om Culturele Hoofdstad van 2018 te worden, hetgeen terug te zien is in het beleid ten aanzien van kunst en cultuur.

9 Conclusies: levensvatbaarheid

In dit hoofdstuk zullen de conclusies die uit dit onderzoek rollen uiteen gezet worden. Het onderzoek heeft uitgewezen dat de conclusies tweeledig zijn. Enerzijds is aangetoond wat de waarde is van vrijplaatsen voor de creatieve stad en creatieve industrie. Anderzijds hoe vrijplaatsen continuïteit kunnen vinden in het kader van de creatieve stad. Dit zal antwoord geven op de hoofdvraag: “Op welke wijze kunnen culturele vrijplaatsen blijven voortbestaan, en zijn deze levensvatbaar in het kader van de creatieve stad?”

De eerste reeks aan conclusies dient het hogere doel van dit onderzoek om beleidsmakers bewust te maken van de waarde van vrijplaatsen. Uit de tweede reeks zal een advies rollen voor beleidsmakers en initiatiefnemers van vrijplaatsen voor de toekomst.

Continuïteit vrijplaatsen

Alles heeft een levenscyclus, zo ook vrijplaatsen. Zij lijken nu aangekomen te zijn in de laatste fase. Waar vrijplaatsen eerst een vernieuwend concept waren, is haar werkvorm gecoopteerd door beleidsmakers en wordt nu ingezet in stedelijke (her)ontwikkeling in de vorm van broedplaatsen. Ondanks dat vrijplaatsen als maatschappelijk kapitaal en potentie voor de creatieve industrie en creatieve stad worden gezien, dreigen zij door regelzucht verloren te gaan. Daar komt nog eens bovenop dat de grootste voorwaarde die vrijplaatsen mogelijk maakte, verboden wordt middels het kraakverbod. Hoe dit verbod nageleefd gaat worden, is nog onduidelijk. Maar uitgaande van het scenario dat deze wet gehandhaafd gaat worden is de kans op het ontstaan van nieuwe vrijplaatsen zeer klein. Al deze ontwikkelingen, de toenemende mate van individualisering en de afname van animo uit de samenleving dragen daar ook aan bij. Er zal

uitgeweken moeten worden naar nieuwe vormen en manieren om vrijplaatsen tot stand te laten komen. Een nieuw begin van de levenscyclus van de vrije ruimte.

Levensvatbaarheid in creatieve stad

Vrijplaatsen zijn van belang voor de heterogeniteit van steden, en meer in het bijzonder voor de creatieve stad. Het grootste belang voor de creatieve stad en creatieve industrie is gebleken dat vrijplaatsen zeker levensvatbaar zijn, en zelfs dienen als een katalysator. Met het tolereren van vrijplaatsen wordt een vicieuze cirkel tot stand gebracht van een tolerant en innovatief klimaat genereren, het aantrekken van de creatieve klasse en zodoende het verstrekken van de creatieve industrie. Op deze wijze worden allerlei bestedingseffecten tot stand gebracht. Kortweg hebben vrijplaatsen de volgende waarde voor een (creatieve) stad:

- Het verhogen van de leefbaarheid van de buurt en stad (gentrification);
- Facilitair initiatieven mogelijk maken, zij hebben de ruimte om als springplankfunctie te dienen;
- Het openbreken van grenzen, knagen aan vanzelfsprekendheden;
- Functie als katalysator: het aantrekken van de creatieve klasse en versterken van creatieve industrie.

De vrijplaatsen vervullen hun functie als katalysator automatisch als zij niet geïnstitutionaliseerd worden en de vrijheid krijgen die zij nou nodig hebben. Een vrijplaats is in haar hele wezen niet gelijk aan een broedplaats, creatieve milieus kunnen niet top-down gecreëerd worden.

Op welke wijze dan wel

De creatieve geest is niet te doden, hooguit te belemmeren. Vrijplaatsen zullen in de huidige vorm hoogstwaarschijnlijk teloor gaan. Echter waarschijnlijk niet volledig. In het buitenland is kraken ook verboden, en ontstaan nog altijd her en der vrijplaatsen.

De creatieve stad biedt ook nieuwe mogelijkheden voor initiatiefnemers van vrijplaatsen om op een vernieuwende, ondernemende en gestructureerde manier vrijplaatsen tot stand te brengen, die zeker niet minder creatief hoeft te zijn. Voorwaarde is wel dat deze benadering bottom-up blijft, dus vanuit mensen komt en niet vanuit instanties. De creatieve stad is de motor voor het overleven van het gedachtegoed van vrijplaatsen. Onder het mom van de creatieve stad zijn vele financiën en kapitaalkrachtige partijen wel te vinden. Hiervan gebruik makend, kunnen vrijplaatsen wellicht op een meer duurzame manier tot stand gebracht worden. Zaken als zelfwerkzaamheid, autonomie en vrijheid kunnen dan wellicht nog steeds bewerkstelligd worden.

Dit geldt ook voor bestaande vrijplaatsen. Zij zullen middels organisatorische uitgekende plannen draagvlak kunnen verwerven bij de buurt, politiek en media. De noodzaak van vrijplaatsen moeten actief afgedwongen worden. Een goede mogelijkheid om dat te doen is door in te spelen op de gedachtegang van de creatieve stad. Het is dan raadzaam om de relevantie van tolerantie en onmaakbaarheid van creatieve milieus aan te halen, en je te onderscheiden van broedplaatsen. Zij moeten zien te voorkomen dat zij gesloten gemeenschappen worden en inslapen. Banden met de buitenwereld blijven onderhouden zijn daarbij van evident belang.

Wat is daarvoor nodig

Om bestaande vrijplaatsen te laten voortbestaan, en eventueel het laten ontstaan van nieuwe, is vooral initiatief vanuit de samenleving aan de ene kant nodig. Van de overheid kan niet verwacht en/of gevraagd worden dat zij vrijplaatsen maakt, dat moeten mensen zelf doen.

Aan de andere kant is er goodwill, erkenning en draagvlak vanuit de politiek benodigd, maar ook het besef dat werkelijk creatieve milieus niet top-down te maken zijn. Zij moeten de vrijheid, openheid en tolerantie krijgen om organisch te kunnen ontstaan. Nederland verliest op terrein als het gaat om haar bekendheid van het tolerante klimaat. Het tolereren van vrijplaatsen kan eraan bijdragen dat imago weer op te laten leven.

Daarbij moet de creatieve stad niet louter ingezet worden als marketinginstrument. Dit levert geen duurzaamheid op voor de lange termijn. Als een stad zich wil profileren als creatieve stad, is het raadzaam om eerst te kijken welk creatief kapitaal en creatieve middelen al in de stad aanwezig zijn, alvorens beleid te vormen om de creatieve klasse aan te trekken. Een ware creatieve stad waarborgt een breed kunst- en cultuuraanbod en heet iedereen welkom. Zo wordt een stad voor velen, en niet voor een selecte groep gecreëerd.

10 Managementproduct: advies

Dit onderzoek is uitgevoerd om te kijken hoe culturele vrijplaatsen continuïteit kunnen vinden in het kader van de creatieve stad. Naast dat gegeven heeft het onderzoek ook aangetoond hoe waardevol vrijplaatsen zijn en welke functie zij in een stad vervullen.

Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek zal in dit hoofdstuk het managementproduct uiteen gezet worden. Dit betreft een adviesrapport voor twee doelgroepen. Enerzijds zijn dat beleidsmakers, overheid, gemeente, ambtenaren en dergelijke. Anderzijds voor mensen die geïnteresseerd zijn in kraken, vrijplaatsen oprichten enzovoorts.

10.1 Advies aan beleidsmakers e.d.

Te vaak wordt de 'creatieve stad' als marketinginstrument gebruikt. Dit onderzoek heeft eerder aangegeven dat dit korte termijnpolitiek is, en dat dit geen duurzaamheid voor de toekomst waarborgt. Dat geldt tevens voor de broedplaatsen, die met subsidiegeld opgezet worden. Om daadwerkelijk een creatieve stad te creëren vereist dit een andere houding van de gemeente. De behoeften van de creatieve sector zullen in allerlei beleidsvelden geïntegreerd moeten worden, ook op uitvoerend niveau. Creatieve steden creëren vergt daarbij creatief denken van beleidsontwikkelaars over stedelijke (her)vorming. Daarbij is een vereiste bij het realiseren van een creatieve stad tolerantie, hetgeen aanpassingen in het beleid noodzakelijk maakt. De stad op zichzelf moet ervaren worden als een vrijplaats door kenniswerkers, kunstenaars en creatieven, waarin zij hun creatieve potentie maximaal kunnen laten floreren. Hier ligt voor beleidsmakers echter een uitdaging, omdat het gemeentelijk bestuursapparaat gewend is aan stabiele structuren. Zij zal zich echter aan moeten

passen aan de beweeglijkheid, diversiteit en spontane processen van de creatieve industrie.

Landry heeft een beleidsinstrument ontwikkeld voor stedelijke revitalisering: de cyclus van stedelijke creativiteit. Dat is een dynamisch proces waarmee een vorm van stedelijke creatieve energie gemaakt, gebundeld en ingezet kan worden. Het bevordert contact tussen lokale en nationale instellingen, burgers en overheid, particuliere en vrijwillige sector, kunstenaars en het bedrijfsleven. De creatieve cyclus biedt handvaten om de sterke en zwakke punten van creatieve projecten en processen te beoordelen, en te inventariseren of er genoeg partijen zijn die nieuwe ideeën kunnen aanmoedigen, dragen, uitzetten en doorgeven. De creatieve economie functioneert namelijk vooral via netwerken en clusters.

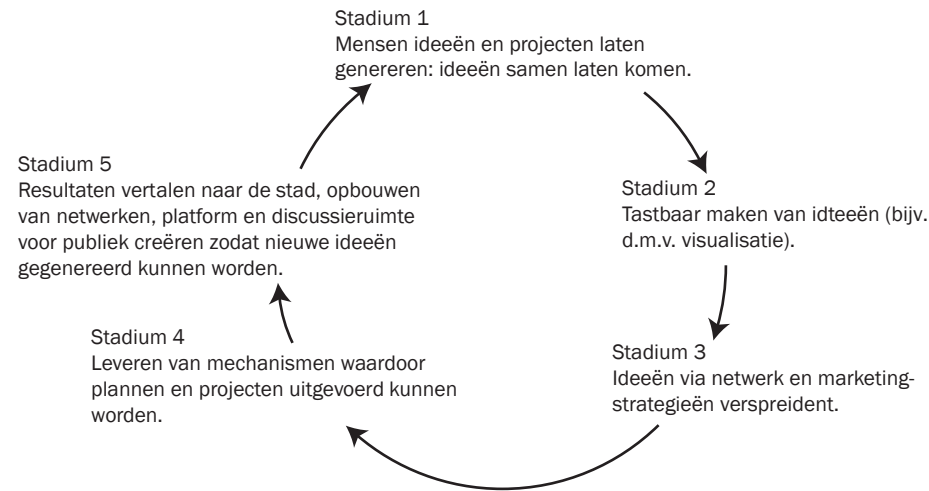
Als een gemeente besluit om meer in te zetten op het aspect creatieve stad, adviseer ik om deze creativiteitscyclus te hanteren. Deze heb ik samengevoegd met een aantal eigen adviespunten:

1. Eerst kijken naar welke creatieve middelen en creatief kapitaal al in de stad aanwezig is. Welke culturele basisinfrastructuur is al aanwezig? Welke plekken of voorzieningen geven de stad een speciaal karakter? Als er een vrijplaats aanwezig is: deze niet coöpteren, maar proberen zo min mogelijk (inhoudelijk) mee te bemoeien. Zij is de katalysator van uw creatieve stad. Het is echter wel goed om te laten zien dat u geïnteresseerd bent en de waarde van de vrijplaats inziet. Probeer in het beleid ruimte te maken om de vrijplaats zo veel mogelijk in haar waarde te laten. Zeker met het oog op het kraakverbod

vereist dat een creatieve aanpak.

2. Stel vast wat de basisinfrastructuur is en creëer creatieve clusters ter stimulering van netwerken die elkaar versterken en onderling bevruchten.
3. Daarna moet men zich afvragen wat de kracht is van de eigen stad: welk imago heeft de stad door de geschiedenis heen gekregen? Het concept van de creatieve stad kan men niet kopiëren, niet elke stad heeft de potentie om omgevormd te worden. Wat kan de stad doen om creatief kapitaal te behouden? Welk creatieve middelen moeten daarvoor behouden, versterkt of ontwikkeld worden?
4. Behoeften van de creatieve klasse in kaart brengen. Waar is zij in geïnteresseerd? In dit onderzoek kwam naar voren dat ontmoetingsplekken waar men informeel kan netwerken, straatcultuur en vrijplaatsen zeer de interesse trekken. Daarnaast zijn openheid, tolerantie naar en diversiteit van allerlei mogelijke personen, bedrijven, etnische groeperingen en levensstijlen daarbij van groot belang. Als deze behoeften achterhaald zijn, kan de gemeente middels een plan van aanpak en de aanwezige creatieve middelen strategisch bepalen hoe de stad creatief kapitaal kan behouden.
5. De al aanwezige creatieve middelen en creatief kapitaal onderhouden, koesteren en ontwikkelen. Een duidelijk, helder beleid en een hoge ambtenaar die daar achter staat is daarvoor essentieel.
6. Creatieve klasse en nieuw talent aantrekken.
7. Als daar de behoefte voor leeft creatieve milieus, zoals broedplaatsen realiseren om de creatieve 'flow' op gang te brengen. Deze zijn echter geen vervanging voor vrijplaatsen, maar vervullen een andere functie en behoefte: namelijk goedkope bedrijfs- en atelierruimte. De subcultuur van de vrijplaatsen en zelfbeheer kunnen niet kunstmatig tot stand gebracht worden.

8. Ook voor het broedplaatsenbeleid geldt de noodzaak van een helder beleid en een wethouder van cultuur of stedelijke ontwikkeling die daar achter staat. Bij gebrek aan goed beleid bestaat een grote kans van mislukking.
9. Behoud de breedte en diversiteit in het culturele aanbod: voor ieder wat wils.

De ideeën uit de eerste fase zullen zich tijdens het proces verbeteren en vernieuwen na de laatste fase, waar innovatie uit voort kan komen. Als de betrokken partijen zien dat de cyclus werkt en nieuwe ideeën heeft voortgebracht zal er een collectief gevoel van stedelijke revitalisering worden bewerkstelligd.

Middels deze cyclus kunnen beleidsmakers zichzelf de vraag stellen of zij genoeg uitrusting hebben om stedelijke creativiteit te beschermen, en genoeg hun best doen om deze aan te moedigen zodat de stad er ook profijt van heeft.

10.2 Advies aan initiatiefnemers van vrijplaatsen

Dat de overheid zich tolerant op moet stellen bij het gedogen en laten ontstaan van vrijplaatsen is één punt. Het andere punt is dat vrijplaatsen wel afgedwongen moeten worden door de samenleving. De gemeente kan deze niet creëren en dat kan ook niet van haar verwacht worden.

Aan bestaande vrijplaatsen wordt geadviseerd om hun bestaansrecht af te dwingen en zichzelf kenbaar te maken. Dat kan onder andere door gebruik te maken van marketing- en organisatiemodellen. Deze bieden een houvast om allerlei factoren in kaart te brengen en de plaats van de vrijplaats te bepalen in de buurt, stad, op het gebied van cultuur enz. Raadzaam is om marketing-, communicatie- en PR-plannen op te stellen, en toepassen op de eigen situatie. Zij zullen dus anders en breder geïnterpreteerd moeten worden. Door dergelijke plannen op te stellen zijn vrijplaatsen wellicht in staat hun meerwaarde helder te omschrijven, en uit te dragen naar verschillende doelgroepen. Dat kan enerzijds de gemeente zijn, anderzijds de buurt, maar ook om sponsors of subsidies aan te trekken.

Aangezien beleidsmakers zich in het algemeen vrij positief tegenover vrijplaatsen plaatsen, kan ook gekeken worden om de sympathisanten in de gemeente te benaderen en zo ondersteuning zoeken. De creatieve stad en het maatschappelijke belang van vrijplaatsen zijn een goede optie om in te zetten bij het verkrijgen van draagvlak. Dit moet echter allemaal wel gevalideerd worden in de uitingen van de vrijplaats.

Dus een actieve open houding, regelmatige activiteiten en evenementen houden en mensen betrekken bij de vrijplaats zijn essentieel om dat draagvlak te genereren.

Ook is het raadzaam om sterkte – zwakte analyse (SWOT-

analyse) te hanteren. Deze kan overzichtelijk in kaart brengen waar de interne zwakten en kansen, en externe kansen en bedreigingen van de vrijplaats liggen (Mandour, Bekkers en Waalewijn, 2007). Zo kan ingespeeld worden op factoren van binnen- en buitenaf op een zeker moment hun kracht uitoefenen op een vrijplaats, en zij eventueel haar voordeel mee kan doen. Zie voor de SWOT-analyse bijlage 4.

Voor het laten ontstaan van nieuwe vrijplaatsen kan het kader van de goede stad ook goed als motor gebruikt worden. Het voordeel van een nieuwe vrijplaats op een gestructureerde manier tot stand te laten komen, is dat aspecten zoals zelfbeheer, autonomie, afspraken, toekomstvisie enzovoorts meteen helder geïntegreerd kunnen worden. Er kan nagedacht worden over dergelijke structuren en samenwerkingen met vastgoedpartijen en gemeenten om de visie en doelstellingen van de vrijplaats ook in de toekomst te waarborgen, waardoor duurzaamheid wordt gehandhaafd.

Om een nieuwe vrijplaats op te zetten, adviseer ik om te beginnen bij een strategisch startpunt met het DOR-model (Gudde, 2010).

DOR-model

In dit model wordt een organisatie opgedeeld in een drie processen, namelijk Doelen stellen, Organiseren en Realiseren. Deze doen zich bij elke organisatie voor. Het model kan gehanteerd worden bij het opzetten van een organisatie, maar ook tijdens het leven van een organisatie ingezet worden om te achterhalen waar knelpunten zitten.

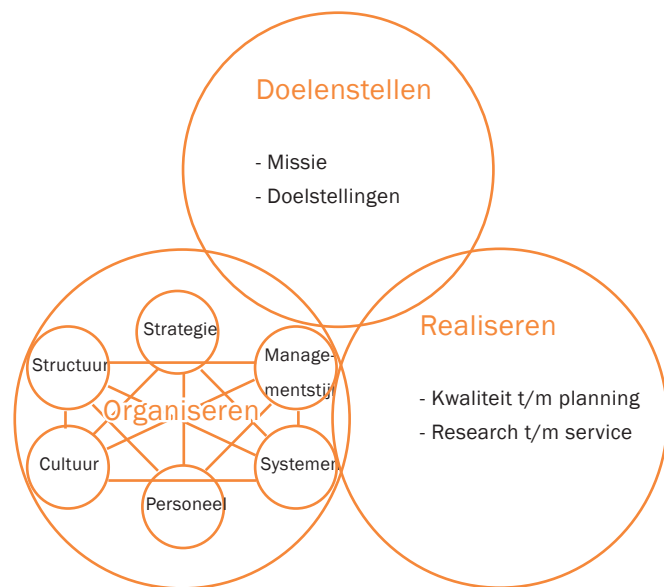
Doelen stellen

Bij de missie horen vragen als: Waartoe is de vrijplaats op aarde? Welke functie heeft zij en waar staat zij voor? Geeft

deze missie richting voor het handelen van iedereen in de vrijplaats? Belangrijk is dat de missie in overeenstemming is met iedereen in de vrijplaats, en dat hier doelen uit voort kunnen vloeien.

Bij het vaststellen van doelen zijn vragen belangrijk als: Zijn de doelen meetbaar en te volgen in tijd? Is er een balans tussen haalbare en uitdagende doelen? Geven de doelen richting voor het handelen?

Een heldere missie en visie die voor alle vrijplaatsbewoners helder zijn, kan collectiviteit bevorderen. In vrijplaatsen is dat dikwijls dus ook al het geval, omdat men zeer specifiek elkaar opzoekt om bepaalde ideeën uit te dragen. Daarbij is bij het beschikken over een duidelijke missie en visie voor andere partijen (gemeente, vastgoedeigenaar, bedrijven enzovoorts) ook meteen helder wie en wat je bent, en maak je al gauw een professionele indruk.

Afb. 1. Gudde, 2010

Organiseren

Hier wordt de organisatie ingericht, en bij de knoppen horen de volgende vragen:

- Strategie: welke strategie gaan we volgen, hoe gaan we de doelen bereiken? Raadzaam is om een SWOT-analyse op te stellen.
- Managementstijl: op welke wijze gaan we alles managen, hoe zorgen we ervoor dat alle taken uitgevoerd worden? Bijvoorbeeld een leider, een vrijwilligerscoördinator, iemand voor vergunningen, formeel, informeel, democratisch, enzovoorts.
- Personele bouwwerk: welke constructie gebruiken we voor het personeel dat we gebruiken, bijvoorbeeld vrijwilligers? Hoe kunnen we hen werven, behouden en belonen?
- Structuur: verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden, maar ook of je een rechtsvorm aanneemt, of dat er meerdere rechtsvormen in de vrijplaats zijn die elk andere verantwoordelijkheden dragen.
- Systemen: deze regelen het dagelijks functioneren van de organisatie. Bijvoorbeeld: hoe regelen we een activiteit/evenement.
- Cultuur: een organisatie is een groep mensen, en die delen waarden en normen, die het gedrag van de groepsleden mede bepalen. In een vrijplaats zal dat dus al gauw een open en vrije sfeer zijn.

Realiseren

Als de organisatie bij de vorige stappen is ingericht, kan zij nu gerealiseerd worden. Hierbij hoort ook het opstellen van marketing- en communicatieplannen, financiën en kapitaal regelen (huisvesting, apparaten) aantrekken.

Een handig hulpmiddel om over al deze zaken na te te

denken en uit te schrijven, is het opstellen van een ondernemingsplan. Daar horen tevens het opstellen van een rechtsvorm, begrotingen, financieringsplan, marketing- en communicatieplannen enzovoorts bij.

Voor het inrichten van de organisatie en het opstellen van een ondernemingsplan, raad ik de volgende literatuur aan:

- Boer, P. de, Brouwers, M.P., Koetzier, W. (2004), Basisboek bedrijfseconomie, Wolters-Noordhoff Groningen / Houten;
- Doorn, A. van (2007), Maken van een communicatieplan, Noordhoff Uitgevers B.V.
- Keuning, D. (2003), Grondslagen van het management, Stenfert Kroese Groningen;
- Kotler, P., Robben, H., Geuens, M. (2004), Marketing management. De essentie, Pearson Education Benelux;
- Mandour, Y., Bekkers, M. en Waalewijn, P. (2007), Een praktische kijk op marketing en strategiemodellen, Sdu Uitgevers Den Haag.
- Verder zijn de volgende websites erg handig:
- De website van de Kamer van Koophandel: <http://www.kvk.nl>;
- De website van Twynstra Gudde: <http://www.twynstragudde.nl>.

In de grote steden is het wellicht lastig om nog panden te vinden met potentie, maar niet onmogelijk. Er zijn nog mogelijkheden in kleinere steden. In veel steden van het land staan ontzettend veel vierkante meters aan kantoorpanden vrij. Daar is nog genoeg potentie. Als men op een organiserende, ondernemende en creatieve manier projectontwikkelaars of pandeigenaren benaderd, is het nog mogelijk om vrijplaatsen realiseren. Dit vergt echter veel tijd, energie, een goede groep mensen met een eenduidige visie en vooral veel daadkracht en heldere plannen en begrotingen. Stichting Urban Resort in Amsterdam is de afgelopen tijd bezig om op een dergelijke georganiseerde

manier vrije ruimtes te creëren, en dat lijkt te werken.

Organisaties zoals stichting De Vrije Ruimte verstrekken allerlei informatie en advies om op een georganiseerde wijze vrijplaatsen tot stand te brengen. Als initiatiefnemers niet over de expertise beschikken om vrijplaatsen op een dergelijke ondernemende manier tot stand te laten komen, zijn er genoeg mogelijkheden om deze kennis en vaardigheden in huis te halen. Bijvoorbeeld middels de gemeente, Bureau Broedplaats, De Vrije Ruimte, Kunstenaars & Co en Kunst & Zaken.

Aanbevelingen

Gezien de tijdspanne van dit onderzoek is er de noodzaak geweest om het duidelijk af te bakenen. Dit levert beperkingen op voor de resultaten. Daarnaast is mij aan de hand van de uitkomsten duidelijk geworden dat er een aantal punten zijn die meer onderzoek vereisen.

Met het oog op bovenstaande adviseer ik daarom verder onderzoek te doen naar onderstaande punten:

Model om vrijplaatsen op te richten

In het advies aan de vrijplaatsen heb ik een handreiking gedaan naar het gestructureerd opzetten voor een vrijplaats. In de toekomst kan verder onderzoek verricht worden naar hoe een vrijplaats het beste georganiseerd tot stand gebracht kan worden, en bijvoorbeeld een model of stappenplan ontwikkeld worden.

Kraakverbod en vrijplaatsen

Dat brengt mij tevens op het volgende punt: welke invloed gaat het kraakverbod hebben op het ontstaan van vrijplaatsen en vrije ruimtes? Wellicht is het goed om daar over een jaar (of misschien zelfs wel twee) een onderzoek naar te doen.

Vrijplaatsen nieuw leven inblazen

Politici staan over het algemeen vrij positief tegenover kraken en vrijplaatsen. De waarde wordt steeds meer erkend. Er worden echter nog maar weinig vrijplaatsen opgericht, zeker in vergelijking tot vroeger. Meer onderzoek naar hoe vrijplaatsen gestimuleerd kunnen worden is benodigd. Hoe mensen gestimuleerd kunnen worden om ze op te richten, maar ook hoe het beleid ruimte kan laten om dit te

bewerkstelligen. Daarbij kunnen vrijplaatsen ook gesloten gemeenschappen worden: hoe kunnen zij geprikkeld worden om open te blijven en waarde voor de stad blijven behouden? Etnische groeperingen betrekken bij creatieve industrie In de literatuur over de creatieve industrie en creatieve economie die ik bestudeer heb, kwam meerdere malen naar voren dat van de potentie van de etnische groeperingen in Nederland (o.a. Marokkaanse en Turkse) nog te weinig gebruik wordt gemaakt. Zij maken in aantallen een groot deel uit van de Nederlandse bevolking, en geen gebruik maken van hun potentie is vanuit economisch oogpunt een gemiste kans. Het is dan ook interessant om te onderzoeken hoe deze wel bij de creatieve industrie betrokken kunnen worden.

Hoe krijgt de creatieve industrie vorm in Nederland

Verder onderzoek naar hoe de creatieve industrie in Nederland vorm krijgt is benodigd. Tot nu toe lijkt deze vooral in de randstad geconcentreerd te zijn. Nederland heeft echter meer potentie. Zo kunnen er bijvoorbeeld stedelijke netwerken en clusters gevormd worden.

Ook is er weinig bekend over hoe het broedplaatsenbeleid in andere delen van Nederland gehandhaafd wordt en vorm krijgt. Leeft er de behoefte aan broedplaatsen? Wat zou dat toevoegen?

Bronnen

Literatuur

- AD / Haagse Courant (2010), *Asta is na verdwijnen krakers weer een dood gebouw*, 09-06-2010.
- Braaksma, R.M., Jong, J.P.J. de, Stam, E. (2005), *Creatieve bedrijvigheid in Nederland. Structuur, ontwikkeling en innovatie*, MKB en Ondernemerschap, Zoetermeer.
- Breek, P., Graad, F. de (2001), *Laat 1000 vrijplaatsen bloeien. Onderzoek naar culturele vrijplaatsen in Amsterdam*, De Vrije Ruimte, Amsterdam.
- Bol, B. van der (2009), *Kunstenaars gaan kleur geven aan de stad: gemeente Den Haag investeert in 'eerste officiële culturele broedplaats' in de stad*, NRC Handelsblad 04-09-2009.
- Bongers, V. (2010), *Een illusie armer. Krakers en kunstenaars moeten kijken voor Haagse campus*, Leids Universitair Blad de Mare, 29-04-2010.
- Dalm, R. van (2008), *Knuffelfabriek of creatieve broedplaats?*, Financiële Dagblad, 26-01-2008.
- Dulken, H. van (2010), *De cultureel ondernemer 2010, en de smaak*, hand-out Cultuur & Argumentatie, mei 2010, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht.
- Eckhardt, M. (2007), *Kruisbestuiving in broedplaatsen*, Final Project faculteit Kunst en Economie, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht.
- Florida, R. (2005), *Cities and the creative class*, Routledge, New York, London.
- Florida, R. (2002), *The rise of the creative class*, Basic Books, New York.
- Franke, S., Verhagen, E. (2005), *Creativiteit en de stad. Hoe de creatieve economie de stad verandert*, NAI Uitgevers, Rotterdam.
- Gelderlander, De (2010), *Nijmegen speelde grote rol in kraakbeweging*, De Gelderlander 09-06-2010.
- Giese, H. (2010), *HALLO. Vrijplaatsen gaat door!*, scriptie Culturele Maatschappelijke Vorming, Hogeschool van Amsterdam.
- Graaf, P. de, Reijn, G. (2010), *Kraakverbod is een domme wet, volkomen overbodig*, De Volkskrant, 17-06-2010.
- Hagoort, G., Kooyman, R. (2010), *Creative industries. Colourful fabric in multiple dimensions*, Eburon, Delft.
- Hartley, J. (2005), *Creative industries*, Blackwell Publishing Ltd.
- Hesselink, M. (2006), *Verbonden door verscheidenheid. Alliantievorming in het creatieve landschap van Amsterdam: Westergasterrein, NDSM werf, Zuidelijke IJ oever en Leidseplein*, doctoraalscriptie Kunst- en Cultuurwetenschappen, Universiteit van Amsterdam.
- Holst Pellekaan, E. van (2006), *Opkomst en ondergang van de broedplaats*, Binnenlands Bestuur, 02-06-2008.
- Koning, A. de (2010), *Geen leegstandsverordening in Eindhoven*, Eindhovens Dagblad 17-07-2010.
- Kraats, J. van de (2007), *Hoe woont de creatieve klasse? Onderzoek naar mogelijkheden voor een doelgroepgericht woonproduct*, Amsterdam School of Real Estate.
- Landry, C. (2008), *The creative city, a toolkit for urban innovators*, TJ International, Padshaw, Engeland
- Landry, C., Bianchini, F (1995), *The creative city*, Demos, London.
- Leidsch Dagblad (2010), *Vrijplaatsgebruikers willen nieuw onderdak*, 17-04-2010.
- Mandour, Y., Bekkers, M. en Waalewijn, P. (2007), *Een praktische kijk op marketing en strategiemodellen*, Sdu Uitgevers Den Haag.
- Mulder, J. (2006), *Een kaketoetoe broedt niet op de Noordpool. Een onderzoek naar culturele broedplaatsen in Rotterdam*, Masterthesis Media en Journalistiek, Faculteit der Historische Wetenschappen, Erasmus

Universiteit Rotterdam.

Nagtzaam, H. (2010), *Kraakverbod slecht voor cultuur en leegstand*, Volkskrant 01-06-2010.

Parool, Het (2010), *Behoud broedplaatsen creatieve topstad*, 12-04-2010.

Perquin, M., Engelen, M. (2010), *De Generatie Protest ligt nu bijna onder de zoden*, De Pers 07-06-2010.

Pieterse, J. (2002), *Vrijplaats of broedplaats? Over de relatie van subcultuur en Woonwerkplanden in Amsterdam*, Kunstenaarswijzer 35, voorjaar 2002.

Rambonnet, V. (2009), *De NDSM-broedplaats en de problematische aspecten van het 'broedplaatsbeleid*, Bachelorscriptie Algemene Cultuur Wetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

Schildkamp, V. (2010), *Einde dreigt voor goed verstoep krakersdorp*, Algemeen Dagblad, 30-04-2010.

Soest, R. van (2005), *Oases in een zee van nieuwbouw. Krakers in monumentale panden*, Heemschut, 82, jun 2005, p. 20-22.

Telegraaf (2010), *Asta-krakers druipen af op last van brandweer*, 08-06-2010.

Telegraaf (2010), *Radio Tonka vreest einde. Ontruiming Illusie wellicht al over een week*, 21-04-2010.

Verbeek, O. (2005), *Vrijdenkers. Creatieve industrie en kraakpanden*, Hogeschool Zuyd, Faculteit Sociaal Werk, Culturele Maatschappelijke Vorming.

Verhoeven, N. (2007), *Wat is onderzoek?*, Boom Onderwijs
Verschuren, P. en Doorewaard, D. (2007), *Het ontwerpen van een onderzoek*, Uitgeverij LEMMA, Den Haag.

Waalwijk, A. (2003), *De nieuwe maatschappij: Thy-Lejren. Een minisamenleving*, Bres, 222 oktober/november 2003, pag. 61 – 75.

Zeeland, M. van (2009), *Going all-city. Graffiti as an ineradicable part of the creative city*, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, faculteit Kunst & Economie.

Internet

ADMleeft, Amsterdams Doe-het-zelf-Maatschappij (n.d.), *Laatste vrijhaven bedreigd*, <http://www.admleeft.nl/overhetadm.php>, geraadpleegd op 24-01-2010

Christiana (2005), *The tale of Christiana*, <http://www.christiana.org/modules.php?name=NukeWrap&page=/inc/tale/>, geraadpleegd op 24-01-2010

Comité tegen het kraakverbod (2003), *Alles wat een kamerlid zou moeten weten over kraken. (maar het nooit durfde te vragen bij het kraakpand om de hoek)*, http://krakengaatdoor.nl/files/kraken_brochure.pdf, geraadpleegd op 03-06-2010

Comité tegen het kraakverbod (2003), *Kraakverbod: de voorgeschiedenis 2003-2008*, <http://krakengaatdoor.nl/node/13>, geraadpleegd op 19-05-2010

Cultuurnetwerk (n.d.), *Begrippen en definities*, http://cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/begrippen_en_definities.html, geraadpleegd op 26-01-2010

Doel 2020 (2009), *Nieuws uit Doel. Nieuws en standpunten over het dorp dat niet weg wil*. <http://www.doel2020.org/archief/nieuwsuitdoel/2009/091230NieuwsuitDoel.pdf>, geraadpleegd op 24-01-2010

Den Haag.sp.nl (2010), *Grote schoonmaak in de Asta*, 04-06-2010, www.denhaag.sp.nl, geraadpleegd op 10-06-2010.

Een Pijp tot over de Pont productie (2005), *De korte kraakhandleiding*, http://new.squat.net/kraakhandleiding/amsterdam_nl.pdf, geraadpleegd 03-05-2010

Eerste Kamer der Staten-Generaal (2010), *Voorstel van wet van de leden Ten Hoopen, Slob en Van der Burg tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, de Leegstandwet, en enige andere wetten in verband met het verder terugdringen van kraken en leegstand (Wet kraken en leegstand)*, http://www.eerstekamer.nl/behandeling/20091015/gewijzigd_voorstel_van_wet_3/f=/via2eeOut4iy.pdf, geraadpleegd op 03-06-2010

Eva, Kunstdoel (2010), Meerdere nieuwsberichten, <http://www.kunstdoel.net/nl/category/categorie/nieuws>, geraadpleegd op 24-01-2010.

Gemeente Den Haag (2010), Cultuurbeleid en gemeentelijke doelstellingen, <http://www.denhaag.nl/home/bedrijven-en-instellingen/kunst-en-cultuur/cultuurbeleid/to/Cultuurbeleid-gemeentelijke-doelstellingen.htm>, geraadpleegd op 21-07-2010.

Gemeente Den Haag (2010), Meerjarenbeleidsplan Wonderlijke Noodzaak 2009-2012, <http://www.denhaag.nl/home/bedrijven-en-instellingen/kunst-en-cultuur/cultuurbeleid/to/Cultuurbeleid-gemeentelijke-doelstellingen.htm>, geraadpleegd op 21-07-2010.

Gemeente Den Haag (2009), Subsidie broedplaatsen aanvragen, <http://www.denhaag.nl/home/bedrijven-en-instellingen/oket/to/Subsidie-broedplaatsen-aanvragen.htm>, geraadpleegd op 21-07-2010.

Gudde, T. (n.d.), DOR-diagnose, <http://www.twynstragudde.nl/tg.htm?ch=Def&id=1228> en aanverwante pagina's, geraadpleegd op 31-07-2010.

Haagse Stadspartij (2010), Wet Kraken en Leegstand is bureaucratisch monster, 25-06-2010, http://www.haagsestadspartij.nl/index.php?action=artikel&artikel_ID=460, geraadpleegd op 28-06-2010.

Haagspoppodium.nl (2010), Culturele organisaties kraken Asta, 31-05-2010, www.haagspoppodium.nl, geraadpleegd op 05-06-2010.

Hallen, De (2010), De Hallen niet ontruimd, 20-05-2010, <http://dehallenkrakers.wordpress.com>, geraadpleegd op 25-05-2010.

Hoeven, M. van der, Plasterk, dr. R.H.A., Heemskerk, drs. Van (2009), Waarde van creatie. Brief cultuur en economie, <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2009/09/14/brief-cultuur-en-economie-2009-waarde-van-creatie.html>, geraadpleegd op 02-06-2010.

Kallenberg, F. (2004), Ruim baan voor de creatieve klasse, http://www.vrijeruimte.nl/main.php?obj_id=335294085,

www.vrijeruimte.nl/main.php?obj_id=335294085, geraadpleegd op 21-05-2010.

Maaspost, 04-04-2009, Vragen over landbouwbelang, verkregen via http://www.landbouwbelang.com/lbb2/index.php?option=com_content&view=article&id=87:vragen-over-landbouwbelang&catid=71:maaspost&Itemid=103, geraadpleegd op 24-01-2010.

Marinus, Koppehinksteeg Leiden (2010), Nieuwsbrief 22 januari 2010, <http://koppenhinksteeg.nl/>, geraadpleegd op 24-01-2010

Marinus, Koppehinksteeg Leiden (2010), Gemeente mag vrijplaats ontruimen, <http://koppenhinksteeg.nl/>, geraadpleegd op 24-01-2010.

Melkweg (2010), Vijf kunstdisciplines onder één dak, <http://www.melkweg.nl/artikelpagina.jsp?infoid=6349&subinfoid=3207>, geraadpleegd op 24-06-2010.

Miedema, S. (1997), Proefschrift Het peilen van de diepte. De relatie tussen werkloosheid en delinquentie bij jongvolwassen mannen, <http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/jur/1997/s.miedema/titelinh.pdf>, geraadpleegd op 28-06-2010.

Miedema, S. (1997), Proefschrift Het peilen van de diepte. De relatie tussen werkloosheid en delinquentie bij jongvolwassen mannen. Hoofdstuk 4. Theoretische uitgangspunten. <http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/jur/1997/s.miedema/h4.pdf>, geraadpleegd op 28-06-2010.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009), Waarde van creatie. Brief Cultuur en Economie 2009 [elektronische versie], <http://www.minocw.nl/documenten/Waarde%20van%20creatie%20-%20Brief%20Cultuur%20en%20Economie%202009.pdf>, geraadpleegd op 26-01-2010.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005), Kabinet geeft creatieve industrie impuls, <http://www.minocw.nl/actueel/persberichten/9855/Kabinet-geeft-creatieve-industrie-impuls.html>, geraadpleegd op 26-01-2010

NRC Handelsblad (2010), *Utrecht wil verbod op kraken maar beperkt handhaven*, verschenen op 04-06-2010
http://www.nrc.nl/binnenland/article2557218.ece/Utrecht_zal_kraakverbod_beperkt_handhaven, geraadpleegd op 26-07-2010.

Nederlandse Vereniging van Makelaars (2010), *Kamer niet gerust op handhaven kraakverbod*, verschenen op 24-06-2010,
<http://nieuws.nvm.nl/actual/juni/kamer%20niet%20gerust%20op%20handhaving%20kraakverbod.aspx>, geraadpleegd op 26-07-2010.

Paradiso (2010), *Paradiso vandaag: poppodium, club, tempel van nieuwe cultuur*, <http://paradiso.nl/web/Over-paradiso/Poppodium-club-tempel-van-nieuwe-cultuur.htm>, geraadpleegd op 24-06-2010

Ravage Digitaal (2010), *Gemeenten willen geen kraakverbod*, www.ravagedigitaal.org, geraadpleegd op 29-05-2010.

Ravage Digitaal (2010), *Krakers Schijnheilig niet langer veilig*, verschenen op 16-05-2010, www.ravagedigitaal.org, geraadpleegd op 20-05-2010.

Robodock (2010), *Archief*, <http://robodock.org>, geraadpleegd op 24-06-2010

Sweers, A. (2008), *De Vloek pikt ontruimingseis niet*, <http://vloek.squat.net/media.html>, geraadpleegd op 25-07-2010.

Trouw (2010), *Antikraakwet wordt gewoon uitgevoerd*, 24-06-2010,
http://www.trouw.nl/nieuws/nederland/article3107013.ece/Antikraakwet_wordt_gewoon_uitgevoerd.html, geraadpleegd op 19 juli 2010

Today's Art (n.d.), *About*, <http://todaysart.nl/#about>, geraadpleegd op 19-06-2010.

Westerkamp, L., Hijmans, E., Doan, H. (2004), *Broedplaats als instrument in stedelijke vernieuwing*, Stichting Web, Rijswijk, <http://www.project.vrom.nl/doclib/Broedplaats%20als%20instrument1.pdf>, geraadpleegd op 14-05-2010.

Wetboek (n.d.), *Titel II Overtredingen betreffende de openbare orde. Artikel 429sexies*, <http://wetboek.net/Sr/429sexies>.

[html](#), geraadpleegd op 26-01-2010.

Wetsteijn, J. (2005), *Leuk leven, relatie tussen geluk en levensstijl*, http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/hap_bib/freetexts/wetsteijn_j_2005.pdf, geraadpleegd op 28-06-2010.

Interviews en gesprekken

Beerten, H., wethouder Cultuur Gemeente Nijmegen, interview op 16-07-2010, Gemeentehuis Nijmegen, Korte Nieuwstraat 6, Nijmegen.

Berkers, K. van vrijplaats Landbouwbelang, interview op 05-07-2010, vrijplaats Landbouwbelang, Biesenwal 3, Maastricht.

Braamhaar, M. van Bureau Broedplaats, interview op 17-06-2010, kantoor Bureau Broedplaats, Weesperstraat 432, Amsterdam.

Dekker, B. van vrijplaats Landbouwbelang, interview op 05-07-2010, vrijplaats Landbouwbelang, Biesenwal 3, Maastricht.

Duivenvoorden, E. van Stichting De Vrije Ruimte en Urban Resort, interview op 13-07-2010, International Institute of Social History, Cruquiusweg 31, Amsterdam.

Ilse van vrijplaats De Illusie, interview op 03-06-2010, Baklust, Veenkade 19, Den Haag.

Inge van vrijplaats ACU, oriëntatiegesprek op 12-05-2010, ACU, Voorstraat 71, Utrecht.

Kamp, M. van vrijplaats Ruigoord, interview op 15-06-2010, atelier Michael Kamp, Ruigoord, Amsterdam.

Shireen van vrijplaats De Illusie, Interview op 03-06-2010, Baklust, Veenkade 19, Den Haag

Spierings, S. van vrijplaats De Grote Broek interview op 02-07-2010, De Grote Broek, Van Broekhuysenstraat 46, Nijmegen.

Vaate, M. bij de van vrijplaats De Grote Broek, oriëntatiegesprek op 21-04-2010, vrijplaats De Grote Broek, Van Broekhuysenstraat 46, Nijmegen.

Vaate, M. bij de van vrijplaats De Grote Broek, interview op 02-07-

2010, De Grote Broek, Van Broekhuysenstraat
46, Nijmegen.

Verbeek, O., van vrijplaats Landbouwbelang, interview op 05-07-
2010, vrijplaats Landbouwbelang, Biesenwal 3, Maastricht.

Vorde, L. zum, coördinator Cultuurbeleid Gemeente Maastricht,
interview op 06-07-2010, café De Perroen, Vrijthof 34-36,
Maastricht

Waalwijk, A., Oriëntatiegesprek op 01-04-2010, atelier en woning Aja
Waalwijk, Zaal 100, De Wittenstraat 100, Amsterdam.

Werf, W. van der, Oriëntatiegesprek op 05-04-2010, Café De Zaak,
Korte Minrebroederstraat 9, Utrecht.

Zeeland, M. van, Oud-student Hogeschool voor de Kunsten Utrecht,
Master of Art Management, Café De Zaak, Korte
Minrebroederstraat 9, Utrecht.

Bijlage 1: Conceptueel onderzoeksmodel

Hoofdvraag : Op welke wijze kunnen culturele vrijplaatsen blijven voortbestaan, en zijn deze levensvatbaar in het kader van de creatieve stad?

Centrale vraag 1: Welke plek nemen culturele vrijplaatsen in op het gebied (en gehanteerde beleid) van de 'creatieve stad', creatieve economie en broedplaatsenbeleid?

Centrale vraag 2: Wat is het toekomstperspectief voor culturele vrijplaatsen, en zouden zij binnen aspecten zoals de 'creatieve stad' een nieuw bestaansrecht kunnen verwerven, en in welke vorm zal dit dan zijn?

Deelvragen

Het onderzoek is opgedeeld in drie hoofdonderdelen, waar de deelvragen bij zijn onderverdeeld.

Deel I. Culturele vrijplaatsen

1. Wat wordt verstaan onder een culturele vrijplaats?
2. Hoe zijn culturele vrijplaatsen ontstaan?
3. Wat is het maatschappelijk en culturele belang van culturele vrijplaatsen?
4. Waarom is het van belang deze culturele vrijplaatsen te behouden?
5. Waarom worden culturele vrijplaatsen in hun bestaan bedreigt?
6. Hoe is de huidige situatie van de culturele vrijplaatsen in Nederland?
7. Welke levensstijl wordt in vrijplaatsen uitgedragen?
8. Wat is de mening van vrijplaatsen over broedplaatsen(beleid)?
9. Waar hebben de mensen in de culturele vrijplaatsen behoefte aan?
10. Hoe zien de culturele vrijplaatsen zichzelf over 10 jaar?
11. In hoeverre zijn culturele vrijplaatsen geprofessionaliseerd?
12. Wat kan professionalisatie van culturele vrijplaatsen

toevoegen, en hoe kan dit in hun voordeel werken?

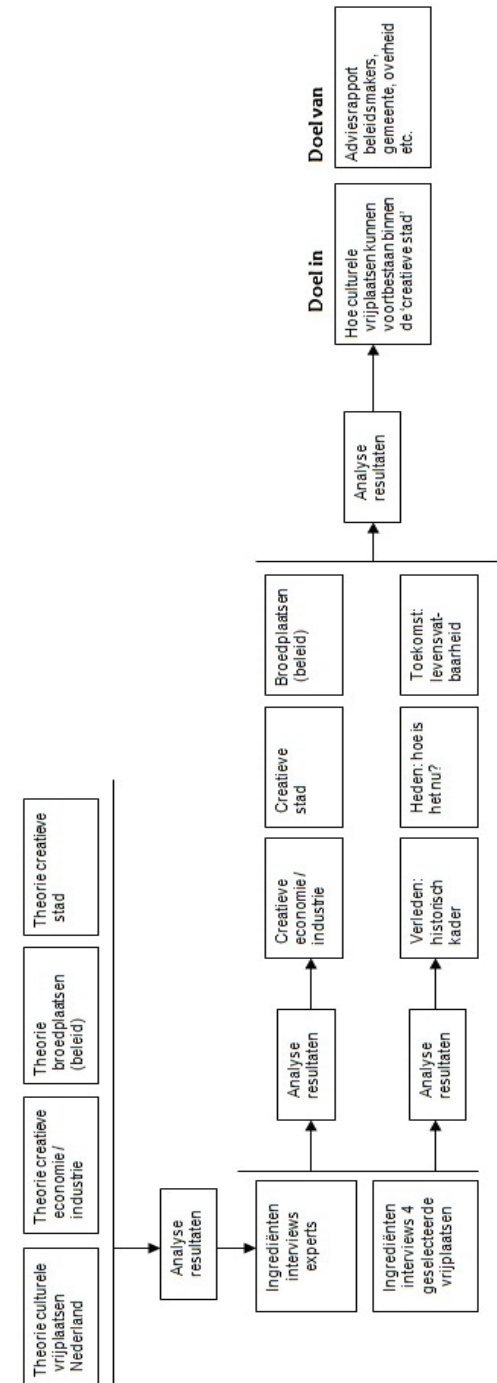
13. Wat is het belang van het gevoel van vrijheid in culturele vrijplaatsen?

Deel II. Creatieve economie / creatieve stad / broedplaatsen

14. Wat houdt het begrip 'creatieve economie' in?
15. Wat houdt het begrip 'creatieve stad' in?
16. Wat houdt een broedplaats in?
17. Wat houdt het broedplaatsenbeleid in?
18. Wat houdt de creatieve klasse in?
19. Wat bepaalt de aantrekkelijkheid van de creatieve stad voor de creatieve klasse?
20. Welke levensstijl past bij de creatieve klasse en creatieve industrie?
21. In hoeverre zijn de creatieve economie, creatieve stad en broedplaatsenbeleid van invloed op de culturele vrijplaatsen?
22. Welk beleid wordt in Nederland globaal gehanteerd op het gebied van culturele vrijplaatsen?
23. Wat voor een gevolgen hebben het gehanteerde beleid en het broedplaatsenbeleid voor culturele vrijplaatsen?
24. Welke plaats vervullen culturele vrijplaatsen in de creatieve industrie / creatieve stad?
25. Hoe kijken beleidsmakers tegen culturele vrijplaatsen aan?
26. Welke mogelijkheden biedt het beleid (in Nederland) voor het voortbestaan van culturele vrijplaatsen?

Deel III. Conclusies: levensvatbaarheid culturele vrijplaatsen

27. Komen de gewenste situatie en behoeften van de mensen in de culturele vrijplaatsen overeen met de mogelijkheden die de creatieve stad biedt?
28. In hoeverre kunnen de culturele vrijplaatsen continuïteit vinden in het kader van de creatieve stad?
29. Wie zijn de belanghebbenden bij het voortbestaan van culturele vrijplaatsen?

Bijlage 2: Vragenlijst vrijplaatsen

Vrijplaatsen

1. Wat houdt volgens jou een vrijplaats in?
2. Waar staat ... vooral voor? (idealen, visie, overtuigingen)
3. Aan welke activiteiten biedt ... ruimte/onderdak?
4. Wat is volgens jou het maatschappelijke en culturele belang van vrijplaatsen?
5. Wat is volgens jou het maatschappelijke belang van ... voor de directe omgeving (buurt, Maastricht)?
6. Wat is volgens jou het culturele belang van ... voor de directe omgeving (Maastricht), en dan met name de buurt?
7. Hoe belangrijk is het aspect 'vrijheid' voor jou?
8. Hoe belangrijk is het aspect 'vrijheid' binnen ...?
9. Hoe komt het volgens jou dat er steeds minder vrijplaatsen ontstaan?
10. Zouden er volgens jou meer vrijplaatsen moeten zijn? Wat zou dat toevoegen?
11. Zouden vrijplaatsen volgens jou actiever moeten zijn? Bijvoorbeeld weer meer voor de buurt, weer meer een sociale functie bekleden?

Legalisering/organisatie ...

12. Is ... gelegaliseerd?
13. Zo ja, wat is volgens jou het grootste verschil in het reilen en zeilen van ... sinds de legalisering?
14. Zo ja, is er volgens jou veel veranderd in de doelstelling, visie en idealen van ..., zoals deze voor de legalisering waren?
15. Zo niet, is ... er nog steeds om de redenen waarvoor zij in beginsel is opgericht?
16. Heeft de legalisering ... in positieve zin veranderd?

17. Is ... georganiseerd te noemen?
18. Hoe regelen jullie alles hier? Is er een mate van structuur en taakverdeling?
19. In hoeverre is ... geprofessionaliseerd?
20. Heeft het ... te maken met bepaalde regelgeving/eisen van de gemeente op het gebied van beleid?

Toekomst vrijplaatsen en Landbouwbelang

21. Hoe staan de culturele vrijplaatsen er in de huidige tijd volgens jou voor?
22. Welke invloed gaat het kraakverbod op ... hebben?
23. Hoe zijn de verhoudingen tussen ... en de Gemeente Maastricht?
24. Welke invloed denk jij dat het kraakverbod op het ontstaan van nieuwe vrijplaatsen zal hebben?
25. Wat heeft ... nu nodig om te blijven bestaan zoals zij nu is, en in beginsel voor is opgericht?
26. (gemeente, politiek, sociaal, cultureel)
27. Waar heb jij/heeft ... behoefte aan?
28. Hoe zal ... er over 10 jaar uit zien? staat zij dan nog steeds waarvoor zij is opgericht?
29. Hoe denk jij dat culturele vrijplaatsen in de toekomst behouden kunnen worden? wat is daarvoor nodig?

Creatieve stad en broedplaatsen

30. Veelgehoorde termen in de kunstwereld is de 'creatieve industrie' en 'creatieve stad'. Welke plek neemt ... volgens jou daarin?
31. ... wil Culturele Hoofdstad van 2018 worden / profileert zich als creatieve stad. Zou ... daarbinnen een

plek kunnen vinden, oftewel eraan bijdragen dit te verwezenlijken?

32. Kan zij volgens jou dan ook blijven bestaan in de vorm die zij nu is?
33. Hanteert de Gemeente ... een broedplaatsenbeleid?
34. Wat vind je van het broedplaatsenbeleid? Zijn aspecten hiervan ook van invloed op ... ? (vanuit gemeente)
35. Wat is je mening over broedplaatsen? Wordt de ideologie van de vrijplaatsen gewaarborgd binnen de broedplaatsen?
36. Welke gevolgen heeft het broedplaatsenbeleid / hebben broedplaatsen voor vrijplaatsen?

Bijlage 3: Vragenlijst beleidsmaker / wethouder

Vrijplaatsen

1. Wat houdt volgens u een vrijplaats in?
2. Hoe staat de gemeente ... tegenover vrijplaatsen?
3. Zijn deze plekken volgens u waardevol om te behouden?
4. Nationaal gezien verdwijnen er nog altijd vrijplaatsen.
Hoe staat de gemeente ... tegenover het verdwijnen van vrijplaatsen?
5. Hoe denkt u dat vrijplaatsen in de toekomst behouden kunnen worden?

Broedplaatsen(beleid)

6. Wat houdt volgens u een broedplaats in?
7. Hanteert ... een broedplaatsenbeleid?
8. Zo niet, zou zij deze wel willen ontwikkelen?
9. Zo ja, wat is het effect van broedplaatsen? (sociaal, maatschappelijk, cultureel)
10. In Amsterdam is het broedplaatsenbeleid in het leven geroepen om het verlies aan vrijplaatsen te compenseren. Wordt hier in ... ook naar gestreefd?

Creatieve Stad / creatieve economie

11. ...wil Culturele Hoofdstad van 2018 worden. Op welke wijze wordt daar invulling aan gegeven door middel van het aspect 'creatieve industrie'?)
12. En in hoeverre wordt er invulling gegeven aan het aspect 'creatieve stad'?
13. In welke mate kunnen vrijplaatsen daar aan bijdragen, dan wel een plaats in hebben?
14. Welke plek nemen culturele vrijplaatsen in op het gebied van het beleid dat gehanteerd wordt ten aanzien van de 'creatieve stad'?
15. Passen de culturele vrijplaatsen binnen het idee van de

gemeente ... over de creatieve stad?

16. 16. Denkt u dat vrijplaatsen bijdragen aan de diversiteit en het leefklimaat van een stad?
17. 17. Welke plek nemen culturele vrijplaatsen in op het gebied van het beleid dat gehanteerd wordt ten aanzien van de creatieve industrie?
18. 18. In welk opzicht kunnen vrijplaatsen volgens u bijdragen aan een de creatieve industrie van ...?
19. 19. Denkt u dat de politiek in de toekomst in het beleid genoeg ruimte zal laten voor het ontstaan en voortbestaan van vrijplaatsen?

Bijlage 4: SWOT – analyse

SWOT staat voor Strengths (Sterkes), Weakness (Zwakten), Opportunities (Kansen) en Threats (Bedreigingen). De SWOT-analyse is een goed model om op een bepaald moment de interne (organisatie zelf) en externe (omgeving) situatie van een organisatie gemakkelijk in beeld te krijgen. Het is raadzaam om niet meer dan drie of vier punten per thema te noemen, zodat de absolute kern gevangen kan worden. Om deze punten te achterhalen en schematisch weer te geven, bieden de modellen en excelworksheets op www.marketingmodellen.nl een zeer goed houvast. Op deze website moet men zich echter wel aanmelden, en moet men beschikken over het boek van Mandour, Bekkers en Waalewijn (2007).

	Sterke punten	Zwakke punten
Kansen	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Bedreigingen	1. 2. 3.	1. 2. 3.